



## Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository



Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ  
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial  
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով  
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

**Share** — copy and redistribute the material in any medium or format

**Adapt** — remix, transform, and build upon the material

ՅԷՐԿ ՇՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ  
ԴԱԻԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

ՆԱԽԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԱՄԲՈՂԶ ԴԱՍԸՆԹԱՑԲ  
ՀԱՄԱԿԵԴՐՈՆ ԴՐՈՒԹԵԱՄԲ

# ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ

Բարոյագիտութիւն, Քաղաք. Կրթութիւն,  
Պատմութիւն, Աշխարհագրութիւն, Թուարանութիւն,  
Գիտութիւններ, Մայրենի լեզու

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ա Ջ Ա Ր Դ

*Sարրակաւ Ընթացք*

Բ. ՊՐԱԿ

ԳԻՒԹ ԱՇԱԿԵՐՏԵԱՆ

معارف نظارت جلیله سنک ۴۵ نومروى و  
تاریخچلو رخصتنامه سبيله طبع

491.99-8

7-23

ՇՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄ

ՍՏՐԱՏ ԴԱԻԹԵԱՆ

1901

29 MAR 2013

8201

1005-10

21-22-2  
-23 ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

428  
80-76

ԸՆՏԱՆԻՔ



1. ԽՍՈՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Պարտականորիւն դէպի ծնողք. — Գրիգոր խելացի տղայ մըն է և աղէկ կ'աշխատի իր դասերուն: Իր բնաւորութիւնն ալ շատ աղէկ է, այնպէս որ ուսուցիչը կը զարմանայ անոր աշխատասիրութեանը վրայ: Օր մը, ուսուցիչը ըսաւ. Գրիգորին որ նամակով մը իմացրնէ իրեն թէ ի՞նչ է պատճառը որ ինքն այնքան աշխատասէր է: Գրիգոր հետեւեալ նամակը գրեց:

«Պարո՛ն ուսուցիչ. Շատ կը սիրեմ հայրս ու մայրս և կ'աշխատիմ որ անոնց սիրելի ըլլամ: Իմ ծնողքս ամբողջ օրը ինձի համար կ'աշխատին և ամէն բան կ'ընեն որ ես աղէկ ապրիմ: Ես ալ կ'ուզեմ իմ կողմէ աղէկութիւն ընել իմ սիրելի հօր և մօր:

«Գիտե՞ք արդեօք թէ որչա՛փ կ'ուրախանան անոնք, երբ ես դպրոցէն տուն կը դառնամ ու կ'իմացընեմ թէ դասերուս մէջ աղէկ թիւեր առած եմ: Հիմա՛ շիտակը գրուցե՞մ, ես այնքան կ'աշխատիմ որ ծնողքս միշտ ուրախ ըլլան իմ առաջդիմութեանս համար: Ասկէ դատ, հայրս ինձի ըսաւ թէ, երբ օր մը ինքը ձերանայ, ե՛ս ալ մեծ երիտասարդ ըլլամ, այն ատեն ե՛ս պիտի օգնեմ իրեն: Ա՛հ, որչափ աղէկ է այն օրը, որ ա՛լ չ'ընդուն որ իմ ձերունի հայրս ու մայրս աշխատին, որ անոնք հանգիստ նստին և ես անոնց համար աշխատիմ:

ՆՈՐ ԴՊՐՈՑ, 2<sup>0</sup> Պրակ

8201-104

«Պարոն ուսուցիչ, ես Ձեզ ալ շատ կը սիրեմ, Դուք ինձի շատ բաներ կը սորվեցընէք, ես միտքս դրած եմ միշտ աշխատիլ որ դուք հաւնիք ինձի» :

1. Առած. — Բոյոր արտով սիրեցիք ձեր ծնողքը :

2. Առած. — Տղայի, հնազանդ եղի՛ք ձեր հօր ու մոր :

2. ԽՍՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Պարտականութիւն եղբայրներու եւ քոյրերու մէջ. — Եթէ դուք ձեզմէ աւելի մեծ եղբայրներ ու քոյրեր ունիք, շատ սիրեցէք զանոնք. երբ պզտիկ ցաւ մ'ունենաք, խնայուցէք անոնց. երբ ուրախ ըլլաք, ըսէք անոնց: Երբ դժուար սորվիք ձեր դասերը, անոնց հարցուցէք: Մեծերը միշտ կը սիրեն իրենցմէ պզտիկները և անոնց կը սորվեցընեն:

Ես պզտիկ տղայ մը կը ձանձնամ որ իր ձեռքը ինկած տասնոցները կը պահէ և Նոր Տարիին նուէր մը կը գնէ իր մեծ քրոջը տալու համար: Եթէ աւելի պզտիկ եղբայր ու քոյր ունիք, սիրեցէք զանոնք, գոռուցէք այդ պզտիկները, սորվեցուցէք անոնց գիր գրել, կարդալ, հաշուել: Ի՛նչ սիրուն բան է պզտիկ տղային բան մը սորվեցընել: Եթէ, Աստուած չընէ, դուք մայր չունենայիք, ո՞վ պիտի հոգար այդ պզտիկները:

Շատ մը մեծ եղբայրներ ու քոյրեր կան, որ երբ մայր չունին, իրենց պզտիկները մօր պէս ու հօր պէս կը խնամեն:

3. Առած. — Երբ եղբայր եղբոր օգնէ, երկուսն ալ երջանիկ կ'ըլլան,

3. ԽՍՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Պարտականութիւն դեպի մեծ հայրն ու մեծ մայրը. — Աստու մը փոքրիկ Ազնիւին հարցուցին թէ տանը մէջ ամենէն աւելի ո՞վ է որ

իր հետը կը խաղայ ու զինքը կ'ուրախացընէ: Ազնիւ, աղէկ մը մտածելէ ետքը, ըսաւ. — Մեծ հայրս, ան է որ զիս կը դրկէ շատ անգամ, իր ծուռգերուն վրայ կ'առնէ: Երբ օդը աղէկ ըլլայ, ձեռքէս կը բռնէ, զիս պտտընելու կը տանի. շատ անգամ սենեակին մէջ պզտիկ գնտակներով ինձի հետ կը խաղայ: Գարնան ժամանակ սա կանաչ բարտի ծառերէն ճիւղեր կը կտրէ և ինձի համար պիպիչ (սուշիչ) կը շինէ: Գիտնաք թէ ո՞րչափ կը սիրեմ մեծ հայրս, — եթէ ան չըլլայ, ես շատ կը նեղուիմ տանը մէջ: Անցած օր ես խօսք տուի մեծհօրս, որ, երբ մեծնամ, իրեն պզտիկ էջ մը գնեմ որ վրան նստի ու այգին երթայ:

4. Առած. — Երջանիկ է այն մայր որուն զաւկին մագերը իր աջին առջև կը գերմկնան:

5. Առած. — Մարդ շատ միջոցներով կրնայ նեղութիւն պատճառել ուրիշներուն եւ շատ միջոցներով ուրախութիւն:

4. ԽՍՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Պարտականութիւն դեպի սպասաւորները. — Յովսէփ ու իր քոյրը Սաթինիկ դեռ պզտիկ տղաքներ էին, երբ իրենց սպասուհին որուն անունը Սալվի էր, զիրենք շատ անգամ պտտընելու կը տանէր, երբեմն ալ՝ երբ սպասուհին տանը մէջ շատ դործ ունենար՝ իրենց սպասաւոր Գէորգ զիրենք կը տանէր մօտակայ պարտէզները պտտընելու: Երբ Յովսէփ ու Սաթինիկ մեծցան ու մարդ եղան, անոնք չմոռցան իրենց սպասաւորն ու սպասուհին: Հիմա, երբ կը հարցընէք իրենց, ձեզի պիտի պատմեն թէ պզտիկ եղած ատեննին ո՞րչափ հոգ տարած են իրենց, ի՛նչպէս խնամած են զիրենք: Քոյրն ու եղբայրը շատ երախտագէտ սիրտ ունին, անոնք մեծ ըլլալէ ետք ըրին իրենց սպասաւորին ու սպասուհիին:

Սաթինիկ կը սերէր Սալվին, խեղճ կինը պզտիկ զաւակ մ'ունէր գիւղը, Սաթինիկ միշտ նուէրներ կը ղրկէր անոր. իսկ հիմա որ Սաթինիկ մեծցաւ ու կատարեալ աղջիկ եղաւ, ստիպեց Սալվին որ իր պզտիկ տղան հոս բերէ: Հիմա սպասուհիին տղան դպրոց կ'երթայ և Սաթինիկ անոր հօգ կը տանի:

Իսկ Գէորգ արդէն կտորիճ երիտասարդ էր: Յովսէփ, երբ մեծ մարդ եղաւ, չմտցաւ զանի: Գէորգին ամասականէն մաս մը դրաւ իր քովը պահեց: Օր մ'ալ երբ Գէորգին հայրն ու մայրը իրենց գիւղէն նամակ գրեցին Յովսէփին և աղաչեցին որ իրենց զաւակը ղրկէ, Յովսէփ շատ ուրախ եղաւ: Գէորգի ստակին վրայ իր կողմէ ալ ստակ դրաւ և անոր ըսաւ. « Գէորգ, հայրիկդ ու մայրիկդ քեզ կ'ուզեն, զնա՛ երկիրդ, թող անոնք ուրախ ըլլան, Աստուած քեզի հետ »: Գէորգ շատ յուզուեցաւ, անոր աչքերն արցունքով լեցուեցան, պազաւ Յովսէփին ձեռքը եւ մեկնեցաւ իր հայրենիքը:

Յովսէփ այնքան ուրախ էր իր սպասուորին բարիք ընելուն համար, որ մինչեւ այսօր ինքը կ'ըսէ թէ ես կեանքիս մէջ այնչափ երջանիկ եղած չէի, որքան այն օրը որ Գէորգը ձամբաւ դրի դէպի իր հայրենի տունը:

6. Առած. — Մեր ծառաներն ու սպասուհիներն աչ մարդ են, սիրս ու զգացում ունին. պիտի և անոնց հետ փոքրութեամբ վարուիմք եւ անոնց բարիք ընենք:

5. ԽՍՍԱՎՅՈՒԹԻՒՆ. — Հաշտարար միտք. — Սխմոն ու Բերուզ իրարու ձեռքէ կը քաշքէին պզտիկ պուպրիկ [պիպիկ] մը զոր հօրաքոյրը տուած էր իրենց: Ան կ'ըսէր թէ իմն է, միւսը կ'ըսէր իմն է: Խեղճ



պուպրիկին հազած շորերը արդէն սկսած էին պատռալի ու քոյր եղբայր բարձր ձայնով կը պոռպոռային, իրարու դէմ կը բարկանային: Բիչ էր մնացեր՝ պուպրիկը կտոր կտոր ըլլար, երբ մեծ քոյրը Դպրոցէն տուն եկաւ ու ըսաւ. Մտիկ ըրէք, ձեզի բան մը պատմեմ, մեր վարժուհին այսօր շատ աղէկ պատմութիւն մ'ըրաւ. ժամանակով երկու քոյր կան եղեր, ասոնք ունեցած են պուպրիկ մը: օր մը սկսած են իրարու ձեռքէ քաշել զանի, իրարմէ խլելու համար: Այն միջոցին դատաւոր մը ներս մտեր է և պուպրիկը անոնց ձեռքէն առնելով, զմեղիով երկու կտոր ըրեր, ու մէկ կտորը մէկին, մէկալը միւսին տուեր է. որ իրարու հետ չկուտին:

— Ա՛հ, խեղճ պուպրիկ, ըսին եղբայր ու քոյր:

Այն ատեն վարդուհին ըսաւ. — Դուք ալ հիմա այն երկու քոյրերուն պէս էք, պուպրիկին համար կռիւ կ'ընէք, տուէ՛ք պուպրիկը՝ երկու կտոր ընեմ, կէսը քեզի, . . . :

— Չէ՛, չէ՛, ըսին պզտիկները, չէ՛, մենք չենք ուզեր, մե՛ղք է պուպրիկը: Շատ լաւ, ըսաւ այն ատեն վարդուհի, ուրեմն պուպրիկը հոս սեղանին վրայ դնենք, թող անիկա քեզի՛ ալ ըլլայ, անոր ալ:

— Այո՛, այո՛ այդպէս աղէկ է, ըսին երկու պզտիկները և հաշտուեցան:

7. Առած. — Մարդ միևակ իբևիրեն հաւար պարեղու չէ:

8. Առած. — Պզտիկ տղաք իրարու քոյր օգնեն:

6. ԽՍՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Օգտակար բոլորու փափագ. — Արդութենց տունը օր մը լուացք կար: Արդութի մայրն այնքան զբաղած էր որ աչք բանալու ժամանակ չունէր: Որովհետեւ արձակուրդի օրեր էին, Ար-

դութ դպրոց չէր գացած: Հիմա Արդութ կը մտածէ թէ ի՛նչպէս օգնէ իր մօրը: Կէս օրուան ձաշի ժամանակը կը մօտենար, Արդութ անձայն անշուկ սեղան պատրաստեց, պնակները դրաւ ու պարտէզ իջնելով ծաղիկներէ փունջ մ'ալ շինեց ու դաւաթ մը ջրի մէջ՝ սեղանին վրայ դրաւ: Մայրը որ շատ ժամանակ չունէր, ներս մտաւ սեղանը պատրաստելու համար. . . և ո՛րչափ զարմացաւ երբ տեսաւ որ սեղանը շակուած է և Արդութ անկիւն մը կեցած՝ իր երեսը կը նայի անուշ ժպտով մը:

Մայրը շատ ուրախ եղաւ, իսկ պզտիկ աղջիկը ա՛լ աւելի ուրախ եղաւ որ կրցած էր իր մօրը օգտակար ըլլալ:

9. Առած. — Մարդ միշտ երջանիկ է երբ օգտակար կ'ըլլայ:

7. ԽՍՏԱԿՑՈՒԹԻՒՆ. — Ընտանիքի ուրախութիւն. — Տեսած էք թռչունի բոյն մը ուր դեղնագոյն կաուցով ձագուկներ ճի՛ւ ճի՛ւ կ'ընեն՝ սպասելով որ իրենց մայրը ուտելիք բերէ իրենց: Հիմա, երեւակայեցէ՛ք որ այդ ձագուկներէն մէկը բոյնէն վար ինչայ և քարերու ներքեւ մնայ՝ միտ մինակ: Ի՞նչ կ'ըլլայ խեղճ ձագուկին վիճակը: Պիտի ճըվճըվայ, ճըվճըվայ ու անօգնական մեռնի: Դուք ո՛րչափ երջանիկ էք որ հայր ու մայր ունիք, տան մէջ կ'ապրիք, եղբայրներ՝ քոյրեր և ազգականներ ունիք: Ես պզտիկ տղայ մը կը ձանչնամ, որուն հայրն ու մայրը մեռած էին, մնացած էր որբ: Տեսնէիք ի՛նչ խեղճութեան մէջ էր: Հագուստները պատռտած՝ դէմքը, մազերը աղտոտ, նիհար. գիշերները փողոցը կը մնար: Ինչ՞ ո՞րբ: Բարեկամ մ'ունէի որ զաւակ չունէր, աղաչեցի անոր որ

այդ որբը իր քոյն առնէ : Բարեկամս, որ շատ բարի սիրտ ունէր, լսեց իմ խօսքս, որբը առաւ իր տունը, պաշտպանեց զայն : Հիմա որչա՛փ երջանիկ է խեղճ տղան : Հոն, տանը մէջ, ձմեռ ատեն սենեակը տաք է : Աղէկ հագուստներ կը հագնի, աղէկ կերակուր կ'ուտէ : Զինքը կը լուան, կը մաքրեն, հիւանդ ըլլայ՝ իրեն հոգ կը տանին :

Ի՛նչ աղէկ բան է տունը : Հոն մարդ իր եղբայրներուն ու քոյրերուն հետ կը խաղայ, Մեծ հայրն ու մայրը զինք կը սիրեն, իր մայրն ու հայրը իրեն ինչ որ պէտք է, կ'առնեն և զինքը դպրոց կը դրկեն : Տունը, տանը սենեակները, պզտիկ պարտէզը, ամենքն ալ շատ սիրուն են : Տանը ուրախութիւնը ամէն տեղէն աղէկ է : Գացէ՛ք բարեկամի մը տունը, մնացէք հոն մէկ երկու օր, պիտի տեսնէք՝ ձեր սիրտը կը նեղուի, շուտով կ'ուզէք ձեր տունը դառնալ :

10. — Առած. — Ամեն առաքիւնութիւն ընճանիքէն կը բխի :

11. Առած. — Տղան ամեն արիւթի մեջ պիտի բարգե ու մեծարե իր ծնողքի :

8. ԽՍՍԱՎՅՈՒԹԻՒՆ. — Ընտանեկան կեանքի բարոյացուցիչ ազդեցութիւնք. — Օր մը քանի մը հողի մէկտեղ ժողովուած՝ կը խօսակցէին ու շատ կը դովէին մարդ մը, որուն համար կ'ըսէին թէ շատ բարի է, շատ քաջասիրտ և շատ ալ պարկեշտ է : Այդ մարդը նոյն միջոցին հոն եկաւ, կանչեցին զինքը և խնդրեցին որ իրենց ըսէ թէ ի՞նչպէս ինքը այնքան լաւ կրթուած է : Մարդը պատասխանեց. « Ես շատ արժանաւոր մէկը չեմ, դուք պէտք չէ որ այնքան զի՞ր դովէք, այլ դովեցէք Ընտանեկան կեանքը : Ես տանը

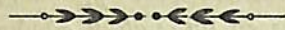
մէջ մեծցած եմ՝ հօրս մօրս աչքին առջեւ : Անոնք շատ բարի ու աշխատասէր էին, միշտ աղէկ օրինակ կուտային ինձի : Ես օր մը չլսեցի անոնց բերնէն վատ խօսք մը, չլսեցի որ ուրիշները բամբասէին, ուրիշներուն դէշ ըսէին : Ինձի ալ միշտ այնպիսի դիրքեր կուտային կարգալու, որ ես բարի ու պարկեշտ մարդերու պատմութիւն կը կարդայի անոնց մէջ :

« Ես շատ կը ցաւիմ անոնց վրայ որ տան մը մէջ չեն ապրիր : Ընտանիքի մէջ մարդ աղէկ բաներ կը տեսնէ և աղէկ բաներ կը սորվի, ինքն ալ բարի ու պարկեշտ կ'ըլլայ : Ես մարդեր կը ձանձնամ որ տուն տեղ չունին. թափառական ու չար մարդիկ են » :

ԱՄՓՈՓՈՒՄ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄՍՈՒԱՆ

Պէտք է սիրենք ու յարգենք մեր հայրն ու մայրը որ այնքան կը գուրգուրան մեր վրայ, կը խնամեն զմեզ, Մենք պէտք է աշխատինք մեր քոյրերուն ու եղբայրներուն հաճելի ըլլալ, անոնց սիրտը ուրախացընել : Հապա որչա՛փ պարտաւոր ենք մեր մեծ հայրն ու մայրը պատուել, մեծարել, որովհետեւ անոնք այնքան բարի են ու կը սիրեն զմեզ : Մեր տան սպասաւորներուն համար պէտք է շատ բարի ըլլանք : Պէտք չէ բնաւ իրարու հետ վիճարանիլ. աղէկ է որ միշտ անուշ վարուինք մէկմէկու հետ : Պէտք է աշխատինք օգտակար ըլլալ, որչափ կարողութիւն ունինք : Շատ սիրելու ենք մեր ընտանիքը, եւ աղէկ բաներ սորվելու ենք ընտանիքի ծոցին մէջ :





ԹԱՂ ՈՒ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

1. ԴԱՍ. Ժողովուրդը. — 1. Ներսէս կիրակի առտու մը հօրը հետ եկեղեցի գնաց, գարմանքով տեսաւ որ հոն, եկեղեցիին բակը, ուրիշ կիրակիներէ աւելի բազմութիւն կար: Ամէնքն ալ աղօթք ընելէ ետքը, մէկիկ մէկիկ կուգային բանկալին առջև, ուր դրուած էր տուփ մը՝ կնքուած, և վերի կողմէն ծակ մը միայն ունէր. անոր մէջ կը ձգէին մէյմէկ թղթի կտոր: Տուփին վրայ գրուած էր Քուեսուփ: Հոն կար տետրակ մը ուր ամէնքն ալ կը գրէին իրենց անունը, Քիչ մը ետք, Թաղին Քարողիչ Վարդապետը և Ժողովուրդը դպրոցին սրահը ելան, հոն բերին նաեւ քուէտուփը, և Քարողիչը ամէնուն առջև բացաւ այդ տուփը և երկու հոգի անոր մէջէն թղթերը (երևե) մէկիկ մէկիկ հանելով՝ բարձրաձայն կը կարդային, և ուրիշ երկու հոգի ալ կարդացուած անունները կը գրէին մեծ թղթերու վրայ:

2. Ներսէս, որ հազիւ 12 տարեկան կար, բան չհասկըցաւ այս եղածներէն, և հետաքրքրութեամբ հարցուց հօրը թէ ի՞նչ կ'ընէին այն տեղ:

Եւ հայրը բացատրեց թէ Թաղին եկեղեցիին ու դպրոցին գործերը վարելու համար 7 անձ կ'ընտրեն քուէարկութեամբ որուն կը հսկէ Թաղին Քարողիչը կամ Աւագերէցը: Աւագերէցը Պատրիարքարան կը գրէ ընտրուած 7 հոգիին անունը և Պատրիարքը կոնդակով կը հաստատէ Թաղ. Խորհուրդը:

Աս ընտրուածները պարկեշտ ու խելացի մարդիկ

ըլլալու են, որ եկեղեցիին, դպրոցներուն ու աղքատներուն հող տանին՝ ամէն կիրակի հաւաքուելով եկեղեցիին խուցը:

1. Ո՛ր գնաց Ներսէս: Ի՞նչ տեսաւ եկեղեցիին բակը, 2. Ի՞նչ է քուէտուփը: Ի՞նչպէս կատարեցին քուէարկութիւնը: Ո՛վ կը վաւերացընէ ընտրութիւնը, Ի՞նչ է ընտրող: Իսկ ընտրելի՞, Ի՞նչ է Թաղական Խորհրդին պաշտօնը:

2. ԴԱՍ. Թաղային գործեր, Դպրոց. — 1. Ընտանիք մը կար որ չբաւորութեան մատնուած էր և չէր կրնար աշխատիլ. սղտիկները խեղճ էին և ձմեռը վրայ հասնելով՝ նոյն իսկ վառելիք չունէին: Իրենց տաներէցը գնաց Թաղական Խորհրդարան և բացատրեց անոնց վիճակը: Թաղ. Խորհուրդը, որ Ծնունդէն առաջ Ժողովուրդէն դրամ հաւաքած էր, քահանային ստակ տուաւ, քահանան տարաւ զայն աղքատ ընտանիքին որ այտ ստակով հոգաց իր պէտքերը:

Փայտ ու ածուխ առաւ, և քիչ մը կերպաս գնեց՝ տղոց վրան զլուխը նորոգելու համար: Շարժէ շաբաթ այսպէս քիչ մը դրամ կը վճարէին այդ աղքատ ընտանիքին, մինչև որ անոնց հայրը առողջացաւ, սկսաւ գործի երթալ, և իրեններուն ապրուստը ձարել:

2. Խորէն 7 տարեկան եղաւ: Դպրոց երթալու առտենն էր: Հայրը տարաւ զայն եկեղեցիին խորհրդարանը, անունը արձանագրել տուաւ, տոմսակ մը առաւ և միւս օրը տղան տարաւ դպրոց, և տոմսակը յանձնեց Տնօրէնին որ Խորէնը զրկեց առաջին դասաբանը: Հոն շատ մը տղաք կային: Խորէն շատ ուրախացաւ՝ հոն տեսնելով իրեն տարեկից տղաքներ: Վարժապետը անոր տուաւ Քերական մը, քարէ տախտակ, գրիչ, և Խորէն սկսաւ այբուբենը սորվիլ:

Հայրը ամէն ամիս 10 դրուշ կուտար Խորէնին,



ան ալ կը տանէր դպրոցի Տնօրէնին, որ Ընկալագիր մը կուտար՝ սապէս.

Սեպտայ 10 դրշ. Սեպտեմբեր ամսաթոշակը Ա. Վարժարանի աշակերտ Խորէն Միխայիլեանի:

1 Սեպտ. 1900 Տնօրէն Ա. Վարժարանի [Ստորագրուածին]

3. Խորէն ընկեր մը ունէր որ աղքատ ծնողքի զաւակ էր և ճաշի ատեն միայն ցամաք հաց կ'ուտէր: Այս բանը Խորէն պատմեց իր մօրը: Ան ալ Խորէնի ծրարին մէջ քիչ մը աւելի կերակուր դրաւ, պատուիրելով որ նոյն աղքատ տղին հետ ճաշէ ամէն ցորեկ:

Աղքատ տղան հիմա կրնար տաք կերակուր ուտել, սնունդ առնել. շատ ուրախ էր:

Բայց Խորէն անկէ աւելի ուրախ էր որ պզտիկ հասակէն ուրիշին աղէկութիւն կ'ընէր, ընկերսիրութեան կը վարժուէր: Ու երկուքը միասին կը խաղային, միասին կ'երթային դպրոց ու միասին կ'աշխատէին իրենց գասերուն:

1. Աղքատ ընտանիքին վիճակն ո՞ւր հասեր էր: Ինչո՞ւ: Քահանան ի՞նչ ըրաւ, Մինչև ե՞րբ նպատտ զրկեց աղքատ ընտանիքին: — 2. Խորէն քանի՞ տարեկան էր երբ դպրոց գնաց: Հայրը նախ ո՞ւր տարաւ զայն. ինչո՞ւ: Տոմսակը որո՞ւ տարին: Խորէն ի՞նչպէս ընդունուեցաւ դպրոց: Ի՞նչ կ'ընէր հոն: Ամսեզևտուն ի՞նչ կուտար հայրը: Այդ դրամը որո՞ւ կը վճարէր Խորէն: — 3. Պատմեցէր Խորէնին բարեսրտութիւնը:

3. ԴԱՍ. Երախայի մը մկրտութիւնը. Թէզկերէի Օսմանի: կամ Նուճուս Քեաղըտը. — 1. Անցած շաբթու, հօրեղբօրս զաւակ մը ծնաւ, աղուոր մանչ մը: Աս կերակի կնքահայրը եկաւ, դայեկը խանձարուրներու մէջ փաթթեց մանկիկը, և ժամկոչը գիրկն առ-

աւ զայն ու տարաւ եկեղեցի: Կիներ ու բարեկամներ խմբովին հետը գացին: Ես ալ գացի:

2. Մանուկը մերկացուցին, կնքահօր գիրկը տուին և քահանան առաւ աւազանին մէջ մխրճեց՝ ըսելով: «Յանուն Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ»: Յետոյ կնքահօրը հարցուց երեք անգամ. «Երախայ զի՞նչ խնդրէ»: Կնքահայրը երեք անգամ ալ պատասխանեց «Հաւատք, յոյս, սէր և մկրտութիւն»: Մանուկին ճակատը, աչքը, ականջը, ձեռքը ևլն մեռնոյով դրօմեցին: Մանուկին անունը դրին Շնորհի, մինչդեռ ինք կը ճչէր, կուլար՝ անհանգիստ ըլլալով այս շարժումներէն:

3. Թաղական Խորհուրդին գրագիրը բերաւ մեծ տետրակ մը որուն վրայ գրուած է Արձանագրութիւն ծնունդներու: Այս տետրակին մէջ գրեց նորածինին անունը, ծնած թուականը, հօրն ու մօրը անունը, կնքահօրն ու մկրտող քահանային անունը: Այս տետրակին մէջ երկու տեղ գրեցին այս անուններն ու թրւականը: Կէսը կտրեցին տուին հօրեղբօրս, և միւս կէսն ալ թաղին խորհրդարանը պահեցին:

4. Այս արձանագրութեան համեմատ, թաղին մխրաբ կը տեղեկագրէ Մարդահամարի Վարչութեան որ նոյնպէս արձանագրելով մանուկին ծնունդը՝ կուտայ անոր Օսմանիքի քեզկերէն, որով կը հաստատուի անոր Օսմանեան հպատակութիւնը:

5. Այդ քեզկերէն կարենոր է մանկան ամէն մէկ տարիքին և կեանքի այլ և այլ պարագաներուն [ամուսնութիւն, ճամբորդութիւն, մահ, առուտուր, ևն]:

1. Նորածին երախան մկրտելու համար ո՞ւր կը տանին. Հետը որո՞նք կ'երթան: — 2. Ի՞նչ կ'ընեն մկրտութեան պա-

հուն, ի՞նչ է մեռնըր: — 3. Նորածինին անունը ո՞ւր կ'ար-  
ժանագրեն: Արժանագրութեան թուղթը քանի՞ մասէ կը բաղ-  
կանայ: — 4. Միթաքը ի՞նչ կ'ընէ: Ինչո՞ւ համար: — 5. Ի՞նչ  
բաներու մէջ պէտք է Օսմանիյէ քեզերեսին:

4. ԴԱՍ. Թաղեցիի պարտնր, — 1. Սիրելի աղ-  
բաքս, երբ 21 տարեկան ըլլաք, դուք ալ չափահաս  
մարդ պիտի սեպուիք և իրաւունքներ վայելէք:

2. Պիտի կրնաք գործի մարդ ըլլալ, առուտուր  
ընել: Զեր խօսքն ու ստորագրութիւնը պիտի յար-  
գուին: Սնացուածք պիտի ունենաք զոր ձեր ուղած  
կերպով պիտի գործածէք ու շահագործէք, պիտի  
կրնաք ժողովներու մէջ ձայն և ելուե ունենալ. ժա-  
ռանգութեան տէր ըլլալ, կտակ ու նուէր ընել, ևլն:

3. Նոյնպէս պարտականութիւններ պիտի ունենաք.  
Տուրք պիտի վճարէք, ձեր թաղին եկեղեցիին ու դպ-  
րոցին իւղօգիւն և նպաստ պիտի տաք, պիտի ամուս-  
նանաք, տուն ու ընտանիք պիտի կազմէք, աղքատ-  
ներուն, հիւանդ թաղեցիներուն պիտի օգնէք և իբր  
թաղեցի, դպրոցին ու եկեղեցիին մատակարարու-  
թեան պիտի մասնակցիք: Պէտք է որ սորվիք պե-  
տութեան օրէնքը՝ և անոր հպատակիք, ձեր կեանքն  
ու գործերը վարէք այդ բարերար օրէնքներուն հա-  
մեմատ որոնք կը պաշտպանեն ձեր կեանքն ու ինչչը:

4. Անհատները կը կազմեն բնագիւղ, ընտանիք  
ները կը կազմեն համայնք, համայնքները կը կազմեն  
ժողովուրդը:

5. Ամէն անհատ հպատակ է Օսմանեան Պետու-  
թեան, որուն տէրն է Վեհ. Սուլթանը, որ իբրեք  
հայր կը սիրէ և կը հոգայ իր ժողովուրդները:

6. Կառավարութիւնը կը կազմուի պետութեան  
գործերը վարող պաշտօնատարներէ:

1. Ե՞րբ չափահաս պիտի ըլլաք: — 2. Ան ատեն ի՞նչ իրա-  
ւունքներ պիտի ունենաք: — 3. Ի՞նչ պարտականութիւններ պի-  
տի ունենաք: — 4. Ժողովուրդը ինչերէ՞ կը կազմուի: — 5.  
Ի՞նչ ըսել է հպատակ: — 6. Ի՞նչ է կառավարութիւնը:

# ՀԱՅ-ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

1. ԴԱՍ. — ՀԱՅՈՑ Վ. ԱՐԴԱՎ. ԱՌԸ

1. Վարդավառը հին տօն մ'է. — Վարդավառը չորս  
հազար տարուան տօն է զոր հին հայերը խմբովին  
կը տօնէին. — Անանիոս աստուածուհիին բաղինը վարդե-  
րով կը զարդարէին, որուն համար կոչուած է « Վար-  
դավառ », Այս տօնը կը կատարուէր Ամանորին:  
Յետոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ որոշեց կատարել Քր-  
իստոսի Այլակերպութեան կամ Պայծառակերպու-  
թեան տօնը, որուն հետ նաև Վարդավառի տօնը:

Վարդավառի շարականն է « Որ ի լերին այլա-  
կերպեալ » իր սարօքը: Պատարագի ճաշու շարականն  
է « Ուրախացի՛ր, պսակ կուսից » որուն մէջ կը գո-  
վարանուի Ս. Կոյսն իր Յիսուս որդիին սքանչելիք-  
ներուն համար: Վարդավառի առջի օրուան իրիկունը  
կը կարդացուի սքանչելի աղօթք մը զոր գրած է Ս.  
Եղիշէ պատմագիրը:

Վարդավառին աղանի թօցընելու հին սովորու-  
թիւնը դեռ շատ տեղ կայ: Այս բանը կ'ընէին նախ-  
նի հայերը՝ մեհեաններու մէջ: Դեռ քրիստոնեայ չե-  
ղած՝ կուսպաշտ էին անոնք եւ ջուրը, քարը, կրակը,  
հովը եւ այլն՝ իբրեւ աստուած կը պաշտէին: Իրենց  
սիրական աստուածուհին էր Անահիտ որ կը համար-  
ուէր « Մայր ամենայն զգաստութեանց »:

Հարցարան. — Ո՞րչափ հին է Վարդավառը. — Ինչո՞ւ  
Վարդավառ կոչուած է: — Վարդավառն ե՞րբ կը կատարուէր:

— Աս տօնն ե՞րբ Այլակերպութեան փոխուեցաւ, — Հին հայերը այս տօնին ի՞նչ կ'ընէին: — Վարդավառի շարականները որո՞նք են: — Վարդավառի առջի իրիկուն ի՞նչ կը կարդացուի: — Աս աղօթքը ո՞վ գրած է: — Հին հայերը դեռ քրիստոնեայ չեղած ի՞նչ կը պաշտէին: — Ո՞վ էր Անահիտ:



2. ԴԱՍ. — ՎԵՐՋԻՆ ՇԱՐԱԹ

2. Յիսուս կը խաչուի ու կը բաղուի. — Ուրբաթ աւտու, Կայիափա քահանայապետն ու բոլոր ատեանը Յիսուսը տարին Հրէաստանի դատաւոր [Կուսակալ] Պոնտացի [Հռոմայեցի] Պիղատոսին առջեւ:



Սուս վկայութիւններով ու աղաղակներով գըրգռեցին մինչեւ որ Պիղատոս ստիպուեցաւ մահուան դատապարտել Յիսուսը: Այն ատեն զինւորները հաւաքուեցան, ծիրանի հագցուցին անոր ու գլուխը

փչէ պսակ բոլորելով՝ չարաչար ձեծեցին. այս բոլոր հաւաքուած թշնամիները Յիսուսը տարին Գողգոթա ըսուած լեռը եւ հոն խաչի վրայ գամեցին:

Յիսուս խաչին վրայէն կ'աղօթէր երկնաւոր Հօր՝ բնելով. « Հայր, ներէ՛ այս մարդոց և վասն զի չեն գիտեր թէ ի՞նչ կ'ընեն: »



9698

ՀԱՅ. ԵԿԵՂ.ՅՑ. ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ  
ԳՐԱԳՐԱՐԱՆ  
ՍՍՏՆՔԻ  
1922  
ՍՍՏՆՔԻ  
ՍՍՏՆՔԻ

Ժամը երեքն էր, երբ խաչեցին Յիսուսը: Ժամը վեցին արեգակը խաւարեցաւ եւ բոլոր աշխարհ մըթնեց մինչեւ ժամը ինը: Յիսուս ըսաւ, « Հայր, հօգիս ձեռքդ կ'աւանդեմ »: Եւ ահա տաճարին վարագոյրը վերէն վար պատուեցաւ, մեծ գետնաշարժ եղաւ և բազմաթիւ սուրբերու գերեզմաններ բացուեցան, շատ մեռելներ յարութիւն առին ու Յիսուսի նոր ԴՊՐՈՑ, 2<sup>0</sup> Պրակ

յարութեանն ետքը շատերուն երեւցան :

Պահապաններ ու հեթանոս հարիւրապետն այս սքանչելիքը տեսնելով՝ աղաղակեցին, « Իրա՛ւ, ասիկա Աստուծոյ որդի էր »: Արեմաթացի Յովսէփ անունով բարեպաշտ իշխանը գնաց Պիղատոսէն խնդրեց Յիսուսի մարմինը զոր պարտէզի մը մէջ թաղեց :

Այս Շարաթ իրիկունը խթում է, Ս. Զատիկի ճըրագալոյց է. Պատարագ կը մատուցուի :

Հարցումներ. — Ուրբա՞ յառու Յիսուս ո՞ր տարին, — Պիղատոս ի՞նչ ընել ստիպուեցաւ, — Յիսուս խաչին վրայէն ի՞նչ աղօթեց, — Ժամը քանի՞ն խաչեցին, ի՞նչ պատահեցաւ : — Ո՞վ թաղեց Քրիստոսը եւ ո՞ր :

3. ԴԱՍ. — ՅԻՍՈՍԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԸ. — ԶԱՏԻԿ

« Քրիստոս յարեալ » . — Ուրբաթ իրիկուն Յովսէփ Յիսուսը թաղեց. բարեպաշտ կիներ որ աղգական էին Տիրամօր, ու Յիսուսի թաղման ներկայ գտնուած էին, տեսան գերեզմանին տեղը :

Գերեզմանին մօտ գալով՝ տեսան որ քարը վերցուած էր վրայէն եւ լուսաւոր հրեշտակ մը նստած էր քարին վրայ : Հրեշտակն ըսաւ. « Մի՛ վախնաք, դուք Յիսուսը կը փնտռէք, ասկայն հոս չէ, յարութիւն առաւ » : Կնիկները զացին ու աշակերտներուն պատմեցին Յիսուսի Յարութիւնը :

Զատիկ. — Ընդհանուր քրիստոնեաներուն Զատիկը Քրիստոսի յարութիւն առած միաշարաթ օրն [աստուծոն] է, զոր յետոյ առաքեալները կիրակի անուսով նուիրագործեցին, և փոխանակ հրէական շարաթ

օրուան, որոչեցին այն օրը սուրբ պահէլ ի պատիւ և ի յիշատակ Քրիստոսի յարութեան :

Հայ Եկեղեցին Զատիկի տօնը մեծ հանդէսով կը կատարէ. — Յիսուսի Զարչարանքներուն, Սաչելութեան,



Թաղման ու Յարութեան բոլոր Աւետարանները կը կարդացուին : Մեր երանաչնորհ Հայրապետները այս տօնին յատուկ սքանչելի շարականներ գրած են :

Հարցումներ. — Յիսուս ե՞րբ թաղուեցաւ : — Ո՞վ ներկայ էր թաղման : — Ի՞նչպէս էր գերեզմանը : — Ի՞նչ ըսաւ հրեշտակը : — Ի՞նչ ըրին կիները : — Ի՞նչ է Զատիկը : — Հայերը ի՞նչպէս կը տօնեն Զատիկը :

4. ԴԱՍ. — ԾԱՂԿԱԶԱՐԳ

Ծաղկագարգ. — Զատիկէն ութ օր առաջ, եկեղեցին կը տօնէ Յիսուսի երիքովէն երուսաղէմ մտնելը, չարչարուիլն ու խաչուիլը : Յիսուս երբ կը մօտենայ Բեթփաղէ ու Բեթանիա գիւղերուն, իր աշակերտներէն երկուքը կը զրկէ ոչպէսզի երթան բերեն կապ-

ուած աւանակ մը՝ ըսելով թէ « Տէրը անոր պէտք ունի » :

Աշակերտները Յիսուսի հրամանը կը կատարեն , հանդերձներ կը դնեն գրաստին վրայ եւ կը հեծյը-



նեն Յիսուսը : Ժողովուրդը ցնծութեամբ՝ ոմանք իրենց հանդերձները, ուրիշներ ծառերէ ոստեր կըտրելով՝ ճամբուն վրայ կը սփռէին « Ովսաննա » ազդակելով :

Եկեղեցիները կը գարդարուն արմաւենիի ու ձիթենիի ճիւղերով ու ծաղիկներով , ասոր համար այս ատնը կը կոչուի Ծաղկազարդ : Այս ատնին կ'երգուին « Որ վերօրհնիս յաթուս » . « Թագաւոր գովով » « Ուրախ լեր , Սուրբ եկեղեցի » շարականները :

ԴՈՐԱԳԵՒ. — Ծաղկազարդի իրիկունը՝ կը կատարենք ԴՈՐԱԳԵՒԻ արարողութիւնը որ միայն Հայ եկեղեցիին յատուկ է : « ԴՈՐԱԳԵՒ » ը օրինակ է Բրիտանի միւսանգամ գալուստին ու դատաստանին : Արարողութեան ատեն , Աւագ Խորանի վարագոյրը ծածկուած է . Հին ատեն , Ժողովուրդը գաւիթը կը կենար ու հոն կ'աղօթէր , եւ երբ « Զողորմութեան քո զգուռն բաց մեզ , Տէ՛ր » շարականը կը սկսուէր , այն ատեն Ժողովուրդը եկեղեցի կը մտնէր : Հիմա Աւագ Խորանին վարագոյրը միայն փակուած կը մնայ , մինչեւ որ աս շարականը երգուի : Շատ սրտայոյզ է « Բա՛ց մեզ , Տէ՛ր » ողբաձայն շարականը զոր դպիրները կ'երգեն Ժողովուրդին կողմէ :

Հարցումներ. — Ե՞րբ կը տօնենք Ծաղկազարդը , — Յիսուս ի՞նչ ըրաւ , — Այս ատնին , եկեղեցիներն ի՞նչպէս կը զարդարուին , — Ինչո՞ւ կ'ըսուի Ծաղկազարդ , — Ո՞ր եկեղեցին կը կատարէ ԴՈՐԱԳԵՒԻ եւ ինչի՞ նշան է , — Հին ատեն Ժողովուրդը ո՞ր կըսպասէր , — Հիմա ի՞նչպէս կ'ըլլայ :

## 5. Դ.Ա.Ս. — Ա.Ս.Գ. ՇԱՐԱԹՂ

Յիսուսի սիրոյ ու բարոյականի վսեմ դասերն այս շարթու եկեղեցիին մէջ աւանդուելուն համար , այս շարթը Աւագ , այսինքն Մեծ Շարթ կոչուած է : Աւագ երկուշարթի , երեքշարթի , չորեքշարթի օրերը խորանը բաց է , այս երեք օրերն ալ տէրուհեան են իբրեւ շարունակութիւն Ծաղկազարդի , բայց ո՛չ Արեւազալի ժամերգութիւն եւ ո՛չ « Տէր աւանակալ » աղօթք կայ , Մեծ Պահքի միւս օրերուն պէս : Ս. Պատարագ ալ չի մատուցուիր :

**Աւագ Երկուշաբթի.** — Այս իրիկունն Հայ. եկեղեցին Սուրբ Գրքէն Մենդոց առաջին գլուխները կը կարդայ՝ յիշատակ աշխարհի ստեղծման ու նախածընդքի մեղանջելուն, և Աւետարանէն կը կարդացուի այն մասն ուր Քրիստոս կը յայտնէ Երուսաղէմ երթալու նպատակը, մատնուիլն ու մահուան դատապարտուիլը :

**Աւագ Երեքշաբթի.** — Յիսուս կը մարգարէանայ Տաճարին ու Երուսաղէմի կործանումն եւ անոնց նըկարագիրը կ'ընէ :

Տանուտէր Մարդուն եւ Իմաստուն Կոյսերուն առաջներով վերջին Դատաստանի սլափերները մեր աչքին առջեւ կը դնէ :

**Աւագ Չորեքշաբթի.** — Քահանայապետներ, ծերեր ու դպիրներ կը խորհին Յիսուսը բռնել : Յուդա, տասն երկու առաքեալներէն մէկը, ստակի փոխարէն կը խոստանայ անոնց ձեռքը մատնել Յիսուսը :

Իրիկունը կը կարդացուի Աստուածաշունչէն Սողոմոն Գոմոր քաղաքներու կործանման պատմութիւնը, ու Աւետարանէն՝ Յուդայի ընելիք վատ մատնութիւնը : Յուդայի գործած նոյն չարաչահութիւնը կոչուեցաւ արժաթսիրութիւն :

**Հարցումներ.** — Ի՞նչ կը նշանակէ Աւագ Շաբաթ, — Ե՞րբ գոց կը մնայ խորանը. — Աւագ Երկուշաբթի օրը ինչի՞ յիշատակ է : — Աւագ Երեքշաբթի օ՞րը : Հին ատեն Աւագ Երեքշաբթի օրը ի՞նչ կ'ընէին. — Աւագ Չորեքշաբթի օրը ի՞նչ դէպքեր կը յիշատակուին :

6. ԴԱՍ. — ԱԻԱԳ ՇԱԲԱԹԸ [Շաբ.]

**Աւագ Հինգշաբթի.** — Յիսուսի անօրինական գործերը կը սկսին : Ճաշու ժամուն, սաղմոսներէ ու գըր-

քերէ ետք, օրհնութեան աղօթքներ կը կարդացուին : Յիսուս այսօր վերնատան մէջ կը հաստատէ Սուրբ Հաղորդութեան խորհուրդը՝ ըսելով, « Առէ՛ք, կերէ՛ք, այս է մարմինս » : Աւետարանի ընթերցումէն ետք, « Հաւատամքի » ատեն կը բացուի սեղանն որ բոլորովին սպիտակ զարդարուած է : Այնուհետեւ հանդիսաւոր Պատարագ կը մատուցուի :

Իրիկունը « Ունջուայի » արարողութիւն կը կատարուի, օրինակ Քրիստոսի խոնարհութեան ու մարդասիրութեան : Արարողութիւնը կը սկսի « Ողորմեա՛ ինձ Աստուած » աղմոտով, որուն կը յաջորդէ « Այսօր կանգնեցաւ աւազան մկրտութեան » շարականն, յետոյ աղօթքներ ու գեղեցիկ տաղեր :

Հինգշաբթի գիշեր կը կոչուի « Լացի գիշեր » : Սեղանը կը փակուի սեւ վարագոյրով :

**Աւագ Ուրբաթ.** — Յորեկին, Քրիստոսի խաչելութեան ատեն տեղի ունեցած նշանաւոր դէպքերը կը կարդացուին :

Իրիկունը « Համբարձի » շարականէն ետք, կը կատարուի թաղման կարգը մեծ թափօրով, Այս միջոցին կ'երգուի « Պարգեւատուն ամենեցուն » շարականը :

**Աւագ Շաբաթ.** — Զատիկի նախընթաց օրն է Աւագ Շաբաթ, ճրագալոյց : Եկեղեցին՝ առտուն կը շարունակէ Քրիստոսի թաղման կարգը, ժամերգութեան աւարտման կը կարդացուի գերեզմանի կնքման աւետարանը :

**Ս. Զատիկի առաւօտ.** — Առտուան ժամերգութեան « Փառք ի բարձունս » երգէն առաջ, եպիսկոպոսը կամ քահանան՝ իբրեւ աւետաւոր հրեշտակ՝ կ'աւետէ Յիսուսի Յարութիւնն՝ ըսելով « Քրիստոս յարեա՛ւ ի

մեռելոց »: Եկեղեցին այսօր կ'երգէ Ներսէս Լամբրոնացիին շինած « Այսօր յարեաւ ի մեռելոց » գեղեցիկ շարականը:

Հարցումներ: — Աւագ Հինգշաբթի ի՞նչ կը կարդացուի: Իրիկունն ի՞նչ կը կարդացուի: — Յիսուսի տնօրինական գործերն ե՞րբ կը սխիսն: — Յիսուս ո՞ր կատարեց Հաղորդութեան խորհուրդը: — Ե՞րբ կը բացուի սեղանը: — Ե՞րբ եւ ինչի՞ օրինակ կը կատարուի Ուտիւտայ: — Ի՞նչ կ'երգուի: — Ե՞րբ է լացի գիշերը: — Աւագ Ուրբաթ ցորեկին ի՞նչ կը կատարուի: — Իրիկունը: — Չափէն առաջ ո՞ր օրը զարձակ ճրագալոյց է: — Աւտուն ի՞նչ կ'ընեն: — Ե՞րբ կ'աւետեն Ի Քրիստոս յարեաւ: — Այսօր եկեղեցին ի՞նչ կ'երգուի: — Ո՞վ գրեց այս շարականը:

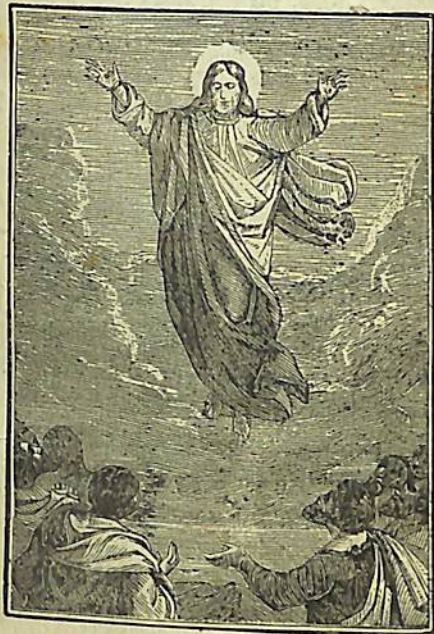
7. ԳԱՍ. — ՅԻՍՈՒՍԻ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ

Յարուբնե՛ն ետք, Յիսուս քառասուն օր աշակերտներուն երեւնալով՝ զանոնք կը հրահանգէ: Կը հրամայէ Աւետարանը քարոզել բոլոր աշխարհի, բայց կը պատուիրէ որ սպասեն, Երուսաղէմի մէջ, այն շնորհքին զոր պիտի ընդունէին Ս. Հոգիին գալովը: Երեւցաւ նաեւ Մարիամ Մագդաղինացիին եւ ուրիշ հինգ հարիւր հաւատացեալի, եւ քաջալերեց զանոնք:

Յիսուսի Համբարձումը. — Քառասուն օր ետք, Յիսուս առաքեալները տարաւ Բեթանիա ու Չիթենիներու լեռը հանեց զանոնք: Հոն՝ բազկատարած՝ օրհնութիւն տուաւ եւ վերացաւ երկինք: Ամպը զանիկա ծածկեց առաքեալներու աչքէն: Մինչդեռ անոնք ապշած՝ Յիսուսը կը դիտէին, երկու հրեշտակ, սպիտակ հանդերձներով, մարդու կերպարանքով երեւցան ու ըսին անոնց. « Այս Յիսուսը որ երկինք վերացաւ, այնպէս ալ պիտի գայ օր

մը »: Այն ատեն առաքեալներն երկրպագելով՝ ուրախութեամբ դարձան Երուսաղէմ ու միշտ տաճարին մէջ կը գովէին եւ կ'օրհնէին Աստուած, եւ կը սպասէին երկնային զօրութիւնն ընդունելու:

Համբարձման տօնը միշտ Հինշաբթի օր կը պա-

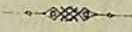


տահի եւ այս տօնին կ'երգուի « Համբարձաւ Տէրն մեր » շարականը:

Երկրորդ Ծաղկազարդ. — Համբարձման տօնին յաջորդ կիրակին կը կոչուի Եկրորդ Ծաղկազարդ: Այս երկրորդ Ծաղկազարդը որ յիշատակ է Յիսուսի վերին Երուսաղէմ մտնելուն՝ հրեշտակներու առաջնորդութեամբ՝ միայն մեր եկեղեցիին յատուկ է: Այս տօնին երգուած « Մեծահրաշ » շարականը,

գոր Գրիգոր Վիայասէր կաթողիկոսը գրած է, կը պատմէ սոյն աւանդութիւնը:

Հարցարան: — Յիսուս իր յարուածիւնէն ետքը, աշակերտներուն քանի՞ օր երեւցաւ եւ ի՞նչ ըրաւ: — Որո՞նք երեւցաւ նաեւ: — Քառսուն օր ետք, Յիսուս ի՞նչ ըրաւ իր աշակերտները: — Լեւան վրայ ի՞նչ եղաւ: — Երբ Յիսուս երկինք վերացաւ, աշակերտներն ի՞նչ ըրին: — Համբարձման տօնը ե՞րբ կը կատարենք: — Այս տօնին ի՞նչ կ'իբրցուի: — Յաջորդ օրը ի՞նչ կը կոչուի: — Ինչի՞ յիշատակ է: — Այս տօնին, ի՞նչ կ'իբրցուի:



Տ Դ Ա Ս . — ԱՄՓՈՓՈՒՄ Բ. ԱՄՍՈՒԱՆ

1. Վարդավառ կամ Այլակերպութիւն. — Այլակերպութիւնը առաջ Վարդավառ կը կոչուէր. Լուսաւորիչի հրամանաւ Այլակերպութիւն կոչուեցաւ:

Վարդավառին աղանի թուցընէլու, ջուր սրսկելու սովորութիւնը շատ հին է, մեր կապալատ նախնիքներէն մնացած:

2. Յիսուսի խաչելութիւնն ու բաղուձը. — Յիսուս ուրբաթ առտու խաչուեցաւ Պոնտացի Պիղատոսին հրամանով: Յիսուս խաչին վրայ աղօթեց Աստուծոյ որ ներքէ գինք խաչողներուն, որովհետեւ չէին գիտեր թէ ի՞նչ կ'ընեն:

Ժամը վեցին արեգակը խաւարեցաւ եւ բոլոր աշխարհ մթնեց:

Ժամը իննին գերեզմանները բացուելով՝ շատեր յարութիւն առին:

3. Յիսուսի յորութիւնը. — Յիսուսի մօտիկ ազգական կիներ գերեզմանին այցելութեան գալով՝ տեսան որ Յիսուս յարութիւն առած է:

Յիսուսի յարութիւն առած օրը կը կոչուի Զատիկ:

4. Ծաղկազարդ. — Զատիէն ութ օր առաջ, Յիսուսի երթիքովէն երուսաղէմ մտնելու յիշատակը Ծաղկազարդ կը կոչուի: Իրիկունը Դռնբացէքի արարտ-

ղութիւն կը կատարուի: Այդ միջոցին Աւագ խորանին վարագոյրը կը գոցուի:

5. Աւագ շաբաթ. — Յիսուս իր սիրոյ ու բարոյականի վսեմ դասերն այս շաբթուն աւանդած ըլլալով Աւագ շաբաթ կը կոչուի:

Աւագ Բշ. օր աշխարհի ստեղծման յիշատակն է: Աւագ Գշ. օր Յիսուս կը մարգարէանայ Տաճարին կործանումը: Աւագ Դշ. օր Յուդայ կը խոստանայ Յիսուսը մատնել:

6. Աւագ ճիւղշաբթի, Աւագ ուրբաթ, Աւագ շաբաթ — Աւագ Եշ օրը, Յիսուս վերնատան մէջ կը կատարէ Ս. Հազորդութեան խորհուրդը: Իրիկունը ոտնալուայի արարողութիւնը կը կատարուի: Աւագ Եշ. օր «Լացի դիշեր» կը կոչուի:

Աւագ Ուրբաթ իրիկուն, Թաղման մեծ կարգը կը կատարուի թափօրով:

Աւագ շաբաթ իրիկուն ձրագալոյց է, և պատրաստութիւն Ս. Զատիկ տօնին:

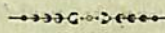
Ժամերգութեան աւարտման, կը կարդացուի գերեզմանի կնքման աւետարանը:

Զատիկ. — Յաջորդ օրը Զատիկ է և «Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց» կ'աւետենք իրարու:

7. Յիսուս իր Յարութեանէն ետք, 40 օր աշակերտները հրահանգելէ ետք, Համբարձաւ Զիթեմիսներու լեռին վրայ, մինչդեռ աշակերտները ապշած՝ Յիսուսի վերելքը կը դիտէին:

Նրեշատակներն ըսին թէ Յիսուս դարձեալ պիտի գայ օր մը: Այն ատեն, առաքեալներն ուրախութեամբ երուսաղէմ դարձան և տաճարին մէջ միշտ կը գովէին և կ'օրհնէին Աստուած:

Համբարձման տօնին յաջորդ կիրակին կը կոչուի եկեղեցի Մաղկազարդ որ մեր եկեղեցիին յատուկ է:





# ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

## 1. ԴԱՍ. — Կ. ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

1. Կ. Պոլսոյ հիմնարկութիւնը. — Քրիստոսէ 658 տարի առաջ, Մեզարացի զաղթականներ հիմնեցին Բիզանդիոն քաղաքը զոր Մեծն Կոստանդիանոս կայսրը Քրիստոսի 330 թուին նորոգելով ու բնդարձակելով՝ կոչեց Նոր-Հռոմ: Յետագայ դարերուն մէջ՝ Նոր-Հռոմը Կ. Պոլիս կոչուեցաւ. Մեծն Կոստանդիանոսի անունով:

2. Կ. Պոլիս կը շէնցայ. — Մեծն Կոստանդիանոսի յաջորդ Կոստանդ կայսրը առաջ տարաւ քաղքին շինութիւնը (337—361): Վաղէս (364—378) շինեց Չրամբարը (Պին պիր սիրեկ) եւ Մեծն Թէոդոս ալ դարձարեց քաղաքը: 395ին ոստանիկ քաղաք դարձաւ:

3. Կ. Պոլսոյ փառաւոր առումը. — Սուլթան Մէհեմէտ Բ. Ֆաթիհ, 1453 Մայիս 29ին, Կ. Պոլիս քաղաքն առաւ 40 օր պաշարելէն ետք: Նորոգել տուաւ Նօքն աճարակները (եքսի-գուլի) եւ հին պալատը. հրամայեց կառուցանել էյուպի ու Ֆաթիհիյի մզկիթները:

4. Կ. Պոլիս մայրաքաղաք Օսմանեան կայսրութեան. — 1453 եւ ի վեր Օսմ. Կայսրութեան մայրաքաղաքն եղաւ Կ. Պոլիս: Ասկէ առաջ նախ Պրուսա քաղաքն եւ յետոյ Էտրնէ քաղաքն եղած են: Օսմանցի Սուլթանները քաղաքը գեղազարդեցին հոյակապ պալատներով, մզկիթներով ու բարեգործական հաստատութիւններով:



Հարցումներ. — 1. Ե՞րբ հիմնուեցաւ Կ. Պոլիսը: — Ո՞վ նորոգեց եւ որո՞ւ անունով կոչուեցաւ քաղաքը: — 2. Որո՞նք առաջ տարին քաղրին շինուեցին: — Ե՞րբ ոստանիկ քաղաք դարձաւ: — 3. Օսմանցի ո՞ր Սուլթանը տիրեց քաղրին: — Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէմէտ ինչո՞ր շինել տուաւ: — 4. Կ. Պոլիս ե՞րբ մայրաքաղաք եղաւ Օսմ. կայսրութեան: — Անկէ առաջ ո՞ր քաղաքներն էին: — Օսմանցի Սուլթանները ինչո՞վ գեղադարեցին քաղաքը:

2. Գ.Ա.Ս. — Կ. ՊՈԼՍՈՅ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

5. Կ. Պոլսոյ կառավարութիւնը. — Ոստիկանութիւն, Թաղապետութիւն ու Դատարաններ կը կազմեն Կ. Պոլսոյ կառավարութիւնը:

6. Ոստիկանութեան պաշտօնը. — Ոստիկանութիւնը կը հսկէ որպէս զի վնաս մը չգայ պարկեշտ քաղքեցիներուն, սխալ բանի մը վրայ վէճ կամ կոխ չգատահի, անհատներուն իրաւունքները չկորսուին:

Ոստիկանութիւնը կը կազմեն ոստիկան-գինուորները, ոստիկանները, գովեստները: Ասոնց բնակած ու սպասած շէնքերը պահականոց կը կոչուին: Պահականոցին պետն է Հազարապետ մը որուն յանձնուած է բոլոր Թաղին հսկողութիւնը և անոնց ալ պետն է Ոստիկանութեան Նախարարը:

7. Թաղապետութեան պաշտօնը. — Թաղապետութիւնը կը հսկէ փողոցներուն մաքրութեան, ալել ու ջրել կուտայ, հոգ կը տանի որ ծախուած սնունդները լաւ ըլլան, եւ հանրութիւնը գէշ սնունդ չըզնէ, Ժողովուրդին առողջութիւնը չխանգարի:

Թաղապետական պաշտօնեաներու բնակած տեղը Թաղապետութիւնը կը կոչուի: Թաղապետական շքանակներն ունին իրենց Թաղապետարանը: Թաղապետ

ներուն կը հսկէ Շահապետութիւնը [Շեհր-Էմանքի]: Կ. Պոլսի մէջ կայ տասը Թաղապետական Շրջանակ:

8. Դատաւորներու պաշտօնը. — Ժողովրդին մէջ սխալումներու հետեւանքով ծագած վէճերն ու դատերը կը քննեն, կը դատեն ու վճիռ կ'արձակեն՝ անմեղութիւնն ու արդարութիւնը երեւան հանելու համար: Կ. Պոլսոյ մեծ դատարանը Այա-Սօֆիայի մօտ մեծ ապարանք մըն է: Դատաւորներու պետը կը կոչուի Արդարութեան Նախարար:

Հարցումներ. — 5. Որո՞նք կը կազմեն Կ. Պոլսոյ կառավարութիւնը: — 6. Ոստիկանութեան պաշտօնն ի՞նչ է: — Որո՞նք կը կազմեն Ոստիկանութիւնը: — Ո՞վ կը կոչուի Ոստիկանութեան Նախարար: — 7. Ի՞նչ է Թաղապետութեան պաշտօնը: — Ո՞վ կը հսկէ Թաղապետներուն վրայ: — Ի՞նչ է դատաւորներու պաշտօնը: — Ո՞ր է Կ. Պոլսոյ մեծ դատարանը: — Դատաւորներու պետը ի՞նչ կը կոչուի:

3. Գ.Ա.Ս. — Կ. ՊՈԼԻՍ ՔԱՂԱՔԸ

9. Քաղաքին դիրքը: — Կ. Պոլիս կամ Ասամպոլ եռանկիւնաձեւ հոյակապ քաղաք մըն է Մարմարա ծովուն, Վոսփորի նեղուցին ու Ոսկեղջիւրին եզերքը: Վոսփորի նեղուցը Մարմարան ու Սեւ ծովն իրար կը միացրնէ: Վոսփորէն կազմուած է Ոսկեղջիւրի ծոցը որ Ղալաթիոյ ու Սթամպոլի միջև կ'իյնայ:

Կ. Պոլսոյ եռանկիւնն ունի երեք կող. Ոսկեղջիւրը հիւսիսային կողին առջև է. Մարմարան հարաւայինն առջև. գաղաթն ալ, արեւելեան կողմը, Վոսփորի նեղուցին բերանը. իսկ խարխալը արեւմտեան կողմն է ցամաքին կցուած:

10. Կ. Պոլսոյ դուռները. — Բաղաքը հին ատեն չըջապատուած էր պարիսպով մը որոնցմէ շատերը դեռ կան :

Պարիսպը շատ դուռներ ունի : Հին ատեն գիշերը կը գոցուէին ատունք : Հիւսիսային կողմը, Ոսկեղջիւրի ծոցին եզերքը բացուած դուռներն են, արեւմուտքէն արեւելք, Ֆեհեք գաբու, Այա գաբու և Օսուհ գաբու : Հարաւային կողմը, Մարմարայի եզերքը, արեւելքէն արեւմուտք, Պահնե գաբու, Տալուս բաւա գաբու, Յեհի գաբու և Սամաթիա գաբու :

Արեւմտեան կողմը, ցամաքին վրայ, հարաւէն դէպ ի հիւսիս բացուած են Յեքի գուլի գաբու, Սիլիվրի գաբու և Թօլի գաբու :

Կ. Պոլսոյ թաղերն այդ տասն ու չորս դուռնէն ներս են :

Հարցումներ. Կ. Պոլիս քահապն ի՞նչ ձև ունի : — Վոսփորի նեղուցն ո՞ր ծովերը կը ձեւացնէ եւ ո՞ր ցամաքները կը բաժնէ : — Ո՞ր կէ կազմուած է Ոսկեղջիւրի ծոցը : — Որո՞նք են Կ. Պոլսոյ եւանկիւնի երեք կողը : — Որո՞նք են Կ. Պոլսոյ դուռները : — Հիւսիսային կողմը ո՞ր դուռները կան : — Հարաւային կողմը : — Արեւմտեան կողմը : — Ո՞ր են Կ. Պոլսոյ թաղերը :

4. ԴԱՍ. — Կ. ՊՈԼՍՈՑ ԹԱՂԵՐԸ

11. Թաղային բաժանում. — Բաղաքը բաժնուած է բազմաթիւ թաղերու որոնցմէ ոմանք Ոսկեղջիւրի եզերքը, ոմանք Մարմարայի եզերքը, որ մէկն արեւմտեան կողմը, պարսպին կից, եւ մնացեալներն ալ ներսի մասին մէջ են :

12. Հիւսիսային թաղեր. — Հիւսիսային կողմը, Ոսկեղջիւրի եզերքը, արեւելքէն դէպի արեւմուտք, կան Սիրեհնի. Օսուհ գաբու, ձիւպալի, Ֆեհեք ու Պալաթ թաղերը :

Օտուն գաբու թաղն ունի Պահնե գաբու եւ Օսուհ գաբու թաղային շրջանակները՝ Ոսկեղջիւրի եզերքը : Ֆէնէր ունի թաղային համանուն շրջանակը, ու Այա գաբու, Ոսկեղջիւրի եզերքը :

Պալաթ ունի թաղային համանուն շրջանակը, Պալաթ գաբու, նմանապէս Ոսկեղջիւրի եզերքը :

13. Հարաւային թաղեր. — Հարաւային կողմը, Մարմարայի եզերքը, արեւելքէն դէպի արեւմուտք կան Այա Սօֆիա, Գուհ գաբու, Լանկա ու Սամաթիա : Գուհ գաբուի թաղային շրջանակն է համանուն թաղը, Մարմարայի եզերքը :

Լանկա ունի Տալուս փաւա և Յեհի գաբու՝ Մարմարայի եզերքը :

Սամաթիա ունի Սամաթիա գաբու, Նարլը գաբու, Յեքի գուլի՝ Մարմարայի եզերքը, եւ Սիլիվրի գաբու՝ ցամաքի կողմէն :

14. Արեւմտեան թաղ. — Կ. Պոլսոյ արեւմտեան կողմը, պարսպին կից կը գտնուի Թօլի գաբու թաղը :

15. Ներսի թաղեր. — Կ. Պոլսոյ ներսի թաղերն են Ֆաթիհ, Յեհի Պահնե, Ագ սեքայ, Պայազիս ու Սիլիվանիէ :

Հարցումներ. — 11. Կ. Պոլիս ի՞նչպէս բաժնուած է : — Ո՞ր թաղերը Ոսկեղջիւրի, Մարմարայի եզերքն են : — Արեւմտեան կողմը — Ոսկեղջիւրի եզերքը որո՞նք կան : — Օտուն գաբուն ո՞ր թաղային շրջանակներն ունի : — Ֆէնէր : — Պալաթ : — Հարաւային թաղերն որո՞նք են : — Գուհ գաբուն ո՞ր թաղային շրջանակներն ունի : — Լանկա : — Սամաթիա : — Արեւմտեան կողմը ո՞ր թաղը կայ : — 15. Որո՞նք են ներսի թաղերը : ՆՈՐ ԳՊՐՈՑ, 2<sup>0</sup> Պրակ

5 ԴԱՍ. — ՎԱՐՁԱԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՒՄ

16. Երեւ քաղաք՝ մէկ քաղաք. — Օսմանեան Կայսրութեան մայրաքաղաքը կը բաղկանայ երեք առանձին քաղաքէ, Սասնպօյ, Բերա, Իսկիւսար: Ասոնք իրարմէ կը բաժնուին Վոսփորի նեղուցով եւ Ոսկեղջիւրի ծոցով: Ասոնցմէ մէկը, Իսկիւսար: Ասիական եզերքն է, միւս երկուքն ալ՝ Եւրոպական եզերք: Բերա ու Կալաթա Ոսկեղջիւրի հիւսիսային եզերքն են:

17. Թաղապետական շրջանակ. — Երեք քաղաքները սա թաղապետական շրջանակներն ունին, 1. Սուլթան Պայազիս, 2. Սուլթան Մեհմեթ, 3. Ճերահ բաւա (Սամաթիա), 4. Պեթիբաւ, 5. Սեհի գիւղ, 6. Բերա—Կալաթա, 7. Պեյլիւք սերէ, 8. Դանլընա, 9. Իսկիւսար, 10. Գասը գիւղ:

18. ԲՆԱԿԻԿ. — Կ. Պոլսոյ բնակիչներուն թիւն է 1 միլիոն կամ քիչ մը աւելի. բազմամարդութեամբ աշխարհիս տասներորդ քաղաքն է: Առաջին բազմամարդ քաղաքն է Լոնսոն (Անգլիա):

19. Կ. Պոլսոյ բլուրները. — Սթամպուլ սա Էօթը բլուրին վրայ կը բարձրանայ. արեւելեան կողմէն սկսինք, 1. Սերայ պուրնու կամ Այա Սօֆիա, 2. Սուլթան Պայազիս, 3. Սերասքերիյէ, 4. Ֆարիհիյէ, 5. Սեյիմիյէ, 6. Թեֆթիւր սերայ, 8. Էսիրնէ գաբու:

Հարցումներ.—16. Կ. Պոլիս քանի՞ քաղաքէ կը բաղկանայ: — Ո՞րը Ասիական եզերքն է. — Որո՞նք Եւրոպական եզերքը՝ Կալաթա ու Բերա Ոսկեղջիւրի ո՞ր կողմը կը գտնուին:—17. Կ. Պոլիս քանի՞ թաղապետութեան բաժնուած է.—18. Քանի՞ միլիոն բնակիչ ունի. — Բազմամարդութեամբ աշխարհիս քանի՞երորդ քաղաքն է. — 19. Որո՞նք են Կ. Պոլսոյ բլուրները:

6 ԴԱՍ. — ՊԱԼԱԹ ՈՒ ԹՕՓ ԳԱՐՈՒ

20. Պալատ. — Պոլսոյ հիւսիսային ու արեւմուտեան կողմը, Ոսկեղջիւրի եզերքը կը գտնուի Պալատ որ երկու դուռ ունի. մէկը Պալատ գաբու՝ Ոսկեղջիւրի վրայ, միւսը՝ Էսիրնէ գաբու որ ցաւաքին վրայ կը բացուի:

21. ԲՆԱԿԻԿ. — Պալատու ազգաբնակիչները կը կազմեն Թուրք, Հայ, Յոյն եւ Հրեայ:

22. Պարսու Ս. Հրեշտակապետ Եկեղեցին. — Հայերը Պալատու մէջ ունին Ս. Հրեշտակապետ անունով եկեղեցի մը ու դպրոց մը:

23. Գարակէօմրիւկ. — Պալատէն վեր է Գարակէօմրիւկ ուր կար Ս. Յովնան Ոսկեբերան Եկեղեցին, նշանաւոր ուխտատեղի, « Պատիկ Արմաշ » կոչուած, որ 1900ի ամառը այրեցաւ:

24. Ֆէնէր. — Բուն Ֆէնէրի մէջ է Յոյներու Պատրիարքարանը՝ Ս. Գէորգ Եկեղեցին ու վարժարանը: Ֆէնէրի գաւաիվերին վրայ է Ֆարիհիյէ մզկիթը: Ֆէնէրի ու Պալատի մէջտեղը, ծովեզերքը, կայ պուլկարական երկաթաշէն եկեղեցին:

25. Թօփ գաբու. — Քաղքին արեւմտեան կողմն է Թօփ գաբու, որուն դուռը կը բացուի ցաւաքին վրայ: Ասիէ մինչեւ Ադ սերայ երկնցած է թրամուէի դիժ մը որ կ'երթայ մինչեւ Էսին Էօնիւ:

Թօփ գաբուի բնակիչները՝ Թուրք, Հայ և Յոյն: Պարսպին քովն է Սուլու գուլի ուր կը բնակին բռնակները:

Հայերն ունին Ս. Նիկողոս Եկեղեցին ու դպրոցը:

Հարցումներ.—20. Ո՞ր կը գտնուի Պալատ.—21. Որո՞նք կը կազմեն Պալատի ազգաբնակիչները.—22. Հայերը ո՞ր եկեղեցին

ուներն.— 23. Ո՞ր կը գտնուի Գարակեօմբիւկը — Ո՞ր եկեղեցին կար. — 24. Յոյները Գէնէրի մէջ ի՞նչ ուներն.— Պուլիարները. — 25. Ո՞ր է Թօփ գափու. — Ասկէ մինչեւ Ագ-սէրայ ի՞նչ կայ. — Որո՞նք կը բնակին Սուլու գուլէ: — Ո՞ր է Ս. Նիկողոս եկեղեցին .

7 . ԴԱՍ. — ՍԱԲԱԹԻԱ

26. Սթամպուլի հարաւ-արեւմտեան կողմը, Մարմա-րայի եզերքը, կը գտնուի Սամաթիա որ չորս դուռ ունի. Նարը գաբու Սամաթիա գաբու՝ ծովու կողմէն, Սեփ գուլէ և Սիլիվրի գաբու՝ ցամաքի կողմէն:

27. Բնակիչ. — Սամաթիոյ մէջ կը բնակին Թուրք, Հայ, Յոյն ազգեր և Եւրոպացի գաղթականներ:

28. Սամաթիոյ Հայոց եկեղեցիները. — Հայերը Սամաթիոյ մէջ ուներն երեք եկեղեցի, Ս. Գէորդ, Ս. Յակոբ և Ս. Յովհաննէս, ու դպրոց:

Նարը Գաբուի մէջ է Ս. Յովհաննէս աւետարանիչ: Ազգային հիւանդանոցը նախապէս այդ եկեղեցիին շրջափակին մէջ էր:

29. Նարը գաբուի հնուրիւնները. — Նարը գաբուի թաղին համանուն դրան քով է Միրախոբ մեհնիթը. Նարը գաբուի և Եէտի գուլէի մէջակը կայ Մեհմեք գաբու ( Մարմարայի աշտարակը ) որուն հիմերը ջրի մէջ են:

Մէրմէր գաբուի ձա՛ն կողմը կայ Սեփ գուլէ, աջ կողմն ալ՝ համանուն աշտարակները:

Հարցումներ. — 26. Ո՞ր կը գտնուի Սամաթիա. — 27. Որո՞նք կը բնակին Սամաթիա. — 28. Հայերը հոս քանի՞ եկեղեցի ուներն. — 26. Որո՞նք են Նարը գաբուի հնուրիւնները

8. ԴԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄՍՈՒԱՆ

4. Պոլսոյ պատմաբանք. — (1—4) Կ. Պոլիս նախապէս կը կոչուէր Բիւզանդիոն: Ապա՝ Մեծն Կոստանդինոսի անունով Կ. Պոլիս կոչուեցաւ:

Օսմանցիները 1453 Մայիս 29ին կ'առնեն քաղաքը Կ. Պոլսոյ կառավարութիւնը. — (5—8) Ոստիկանութիւնը, Թաղապետութիւնն ու Դատաւորները կը կազմեն Կ. Պոլսոյ կառավարութիւնը:

Քաղհիճ դիրքը, — (9—10) Կ. Պոլիս եռանկիւնաձեւ դիրք մ'ունի՝ Վոսփորի նեղուցը ու Ոսկեղջիւրի եզերքը:

Վոսփորի նեղուցէն՝ որ Մարմարան Սեւ ծովու հետ կը միացրնէ՝ կաղմուած է Ոսկեղջիւրի ծոցը:

Կ. Պոլիս չըջապատուած է պարսպով մը որ շատ դուռ ունի:

Կ. Պոլսոյ բաղերը. — (11—15) Քաղաքը բաժնուած է բաղմաթիւ թաղերու. Հիւսիսային թաղերը Ոսկեղջիւրի եզերքն են. Հարաւային թաղերը Մարմարայի եզերքը, Արեւմտեան թաղը Թօփ գաբուի պարիսպին կից է:

Վարչական բաժանում. — (16—19) Կ. Պոլիս շինուած է 7 բլուրի վրայ եւ երեք առանձին քաղաքէ կը բաղկանայ, Սքամպոյ, Բիսու և Իւսկիւսար: Կայ 10 Թաղապետական շրջանակ:

Պարս ու Թօփ գաբու. (20—25) Պոլսոյ հիւս. արեւմտեան կողմը, Ոսկեղջիւրի եզերքն է Պալաթ ուր կայ Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցին:

Գարակեօմբիւկի մէջ՝ Ս. Յովհան Ոսկերեան: Յէնէրի մէջ կան Գարիհիե մկկիթը, Յոյն Պատրիարքարանն ու վարժարանը, եւ Պուլիար եկեղեցին:

Սամաթիա. (26—29) Սթամպուլի հարաւային արեւմտեան կողմն է Սամաթիա որ չորս դուռ ունի: Հայերը հոս ուներն երեք եկեղեցի եւ դպրոց:



# Թ Ո Ւ Ա Ր Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

1 ԴԱՍ. — ՀԱՐԻՐ

1. Հարիւր բիւր. — Եթէ ինճուներ ինճից վրայ մեկ աւելցնենք, կ'ունենանք հարիւր :

2. Հարիւրը կ'արժէ տասր տասնաւոր. — 99ին վրայ 1 աւելցնել կամ 90ին վրայ 10 աւելցնել՝ մի և նոյն բանն է. եւ ինչպէս որ 90ը կ'արժէ ինը տասնաւոր, այսպէս ալ հարիւրը կ'արժէ տասր տասնաւոր եւ կը գրուի 100 :

3. Հարիւրաւոր. — Հարիւրը մեկ հարիւրաւոր ալ կ'ըսուի : Ուրեմն, ինչպէս որ տասը միաւորով մէկ տասնաւոր կազմեցինք, կրնանք տասը տասնաւորով ալ մէկ հարիւրաւոր կազմել :

1. — Ինչ թիւ կ'ունենաք երբ 99ին վրայ 1 աւելցնենք՝ — 2. Քանի՞ տասնաւոր կ'ընէ 100ը. — 3. — Ուրիշ ի՞նչպէս կ'ըսուի 100ը :

Վարժուք. — 1. Հակառակէն գրեցէք 100էն 90 թիւերը : — 2. Գրով գրեցէք 69էն 77 թիւերը : — 3. Սա թիւերուն մէջ քանի՞ տասնաւոր եւ քանի՞ միաւոր կայ. 39, 87, 40, 67, 29, 34, 92, 14 :

2 ԴԱՍ. — ՀԱՐԻՐԱՌՈՐՆԵՐ

4. Հարիւրաւորները ի՞նչպէս կը կազմուին. — Սա խոշոր լուցկիին տուփը պարպենք հոս, սա տետրակին վրայ. չետոյ մէկիկ մէկիկ առնելով տասնական

հատ իրարու քով դնենք ու թելով մը կապենք. այս առաջին կապը մէկ տասնաւոր է : Տասը հատ այսպէս կապենք եւ տասն ալ քովէ քով բերելով խոշոր թելով մը մէկ ծրար ընենք. այս ծրարը կը պարունակէ տասը տասնաւոր, եւ հարիւր հատ լուցկի է : Ուրեմն սա խոշոր ծրարը մէկ հարիւրաւոր ըսել է : Այս կերպով մենք կրնանք՝ ինչպէս տասնաւոր, նոյնպէս հարիւրաւոր արժող ծրարներ շինել :

4. — Հարիւր լուցկի ունենալու համար ի՞նչպէս հաշուելու է :

Վարժուք. — 4. 2էն սկսեալ մինչեւ 40, գրեցէք բոլոր թիւերը 2 առ 2 : — 5. Մի եւ նոյն թիւերը հակառակ կողմէն գրեցէք 40էն սկսեալ : — 6. 3էն սկսեալ մինչեւ 30 թիւերը գրեցէք 3 առ 3 : — 7. 40էն մինչեւ 100 թիւերը գրեցէք 2 առ 2 :

3 ԴԱՍ. — 100էՆ 199

5. Ի՞նչպէս կը համրեն հարիւրաւորով. — Հարիւրաւորներն ալ միաւորներու եւ տասնաւորներու պէս կարելի է համրել :

Մէկ	հարիւրաւոր կամ	հարիւր	կը գրուի	100
երկու	»	երկու հարիւր	»	200
երեք	»	երեք հարիւր	»	300
Չորս	»	չորս հարիւր	»	400
Հինգ	»	հինգ հարիւր	»	500
Վեց	»	վեց հարիւր	»	600
Եօթը	»	եօթը հարիւր	»	700
Ութը	»	ութը հարիւր	»	800
Ինը	»	ինը հարիւր	»	900

6. Հարիւրէն սկսած՝ կրնանք համրել անոր վրայ աւելցնելով 1էն մինչեւ 99 թիւերը որո՞ւ արդէն կը հանջնանք :

Հարիւր մէկ կը գրուի	101	Հարիւր տասը կը գրուի	110
Հարիւր երկու »	102	Հարիւր տասնը մէկ »	111
Հարիւր երեք »	103	Հարիւր տասն երկու »	112
Հարիւր չորս »	104	Հարիւր տասն երեք »	113
Հարիւր հինգ »	105	Հարիւր տասնը չորս »	114
Հարիւր վեց »	106	Հարիւր տասնը հինգ »	115
Հարիւր եօթը »	107	Հարիւր տասնը վեց »	116
Հարիւր ութը »	108	Հարիւր տասնը եօթը »	117
Հարիւր ինը »	109	Հարիւր տասնը ութը »	118
		Հարիւր տասնը ինը »	119

Այսպէս կրնանք հաշուել մինչեւ հարիւր իննսունը ինը, որ կը գրուի 199 :

5. — Ի՞նչպէս կը համրուին հարիւրաւորները. — 6. — Ի՞նչպէս կը համրուի 100էն մինչեւ 199.

Վարձուք. — 8. Գրով գրեցէք հետեւեալ թիւերը. 17, 23, 67, 107, 43, 137, 157, 127, 71, 32, 76, 171, 173, 175, 120, 16, 19, 45, 89, 136, 148, 119, 67, 108, 91, 54, 98, 163, 184, 191, 187, 179.

4. ԴԱՍ. — 200էն 999

7. — Հարիւր իննսունը ինը եւ մեկ՝ կ'ընէ երկու հարիւր, որ կը գրուի 200 : 200էն սկսելով առաջին 99 թիւերը՝ 1էն մինչեւ 99՝ վրան կ'աւելցընենք եւ կը համրենք մինչեւ երկու հարիւր իննսունը ինը որ կը գրուի 299 : Յետոյ այս 299ին վրայ 1 աւելցընելով

կը ստանանք երեք հարիւր, 300. եւ այսպէս շարունակելով կը հասնինք մինչեւ ինը հարիւր իննսուն եւ ինը կամ 999 :

7. Ի՞նչ թիւ կ'ունենանք եթէ 199ին վրայ աւելցընենք 1 թիւը : — 200էն վեր ի՞նչպէս համրելու է :

Վարձուք. — 9. Գրով գրեցէք 125 գինուոր, 230 ոչխար, 197 կոճակ, 274 երես, 339 կով, 68 զրուշ : — 10. Թուանշանով գրեցէք երկու հարիւր երսունը հինգ օխա գինի, հարիւր վաթսուներ ինը ձի, երկու հարիւր եօթանասունը հինգ աթոռ : — 11. 2էն մինչեւ 62 թիւերը 3 առ 3 համրեցէք :

5 ԴԱՍ. — ԵՐԵՔ ԹՈՒԱՆՇԱՆ ՈՒՆԵՑՈՂ ԹԻՒՆՆԵՐ

8. — Արդէն սորվեցանք թէ ի՞նչպէս կը շինուին հարիւրին եւ երկու հարիւրին մէջտեղ գտնուած թիւերը եւ համրեցինք հարիւրէն մինչեւ ինը հարիւր իննսուն եւ ինը :

Ինչպէս տեսանք, 100էն մինչեւ 999, բոլոր թիւերը կը կը գրուին երեք թուանշանով, այս թիւերուն կ'ըսուի երեք բուանշան ունեցող թիւեր :

8. — Քանի՞ թուանշան պէտք է 100էն մինչեւ 999 թիւերը գրելու համար :

Վարձուք. — 12. Հետեւեալ խօսքերուն մէջ գտնուած թուանշանները գիրով գրեցէք. — Մեր դպրոցին տարեկան հանդէսին 140 հոգի ներկայ էին. Մեր դպրոցին աղջիկներու կողմը 98 եւ մանչերու կողմը 132 աշակերտ կայ : Մեր փողոցին մէջ 13 տուն կայ եւ մեծ պզտիկ իրարու վրայ՝ 113 բնակիչ : — 13. Թուանշանով գրեցէք հետեւեալ խօսքերուն մէջ գտնուած թիւերը : Անցեալ տարի մեր քաղաքին մէջ

հարիւր յիսուն պատիկ երեխաներ մեռան ծաղկախա-  
տէ : Այս տարի ալ երկու հարիւր եօթը մանուկներ  
հիւանդացան . ասոնցմէ հարիւր իննսունը ութը ա-  
ղէկցան : Երէկ ոչխարներու հօտ մը տեսայ , ուր հա-  
րիւր ութսունը վեց այծ եւ երկու հարիւր տասն ե-  
րեք ոչխար կը գտնուէր : Իմ դիրքս հարիւր տասն  
երկու երես ունի :

6. ԴԱՍ. — ԵՐՐՈՐԴ ԿԱՐԳԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

9. Երրորդ կարգի միութիւն . — Հարիւրաւորները  
երրորդ կարգի միութիւն կ'ըսուին , որովհետեւ հա-  
րիւրաւոր թիւը՝ աջ կողմէն համրելով՝ երրորդ կարգին  
վրայ կուգայ :

10. Ի՞նչ կը ցուցնէ ամէն մէկ բիւր . — Ուրեմն  
որ եւ է թիւի մէջ , աջ կողմի առաջին թիւը կը ցու-  
ցնէ միաւորները , անոր ձախ կողմի երկրորդ թիւը  
կը ցուցնէ տասնաւորները եւ երրորդ թիւը հարիւ-  
րաւորները : Այսպէս , 125 թիւը կ'արժէ 1 հարիւրա-  
ւոր , 2 տասնաւոր , 5 միաւոր : 703 թիւը կ'արժէ 7  
հարիւրաւոր , 0 տասնաւոր , 3 միաւոր :

9. — Հարիւրաւոր թիւերուն կարգը որն է . — 10. —  
Երեք թուանշանով թիւի մը թուանշանները ի՞նչ կը ներկայ-  
ացնեն :

Վարժուր . — 14. Սա թիւերուն մէջ քանի՞ հատ  
առաջին կարգի , քանի՞ հատ երկրորդ կարգի ե քա-  
նի՞ երրորդ կարգի միութիւններ կը գտնուին , 739 ,  
825 , 906 , 576 . — 15. Սա թիւերը գատեցէք հա-  
րիւրաւորներու , տասնաւորներու , միաւորներու . 275 ,  
396 , 408 : — 16. Հետեւեալ խօսքերու պարունա-  
կած թիւերը գրով գրեցէք . — Սա պատիկ կողովը կը-  
նայ 165 խնձոր առնել . սա ծառին վրայ 215 տանձ

կրնայ գտնուիլ : — 17. 1էն սկսած մինչեւ 101 բո-  
լոր թիւերը ջ առ 2 գրեցէք :

7. ԴԱՍ. — ՀԱԶԱՐԱՒՈՐՆԵՐԸ Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿԱԶՄՈՒԻՆ

11. Հազար . — Եթէ ինը հարիւր իննսունը իննին  
վրայ մէկ աւելցնենք , կ'ուենանք հազար :

12. Հազարը կ'արժէ տասր հատ հարիւրաւոր . —  
999ը կը պարունակէ 9 հարիւրաւոր եւ 99 միաւոր .  
Եթէ 999ին վրայ 1 աւելցնենք , տասը հատ տասնա-  
ւոր կ'ուենանք : Ուրեմն հազարը կ'արժէ տասր հա-  
րիւրաւոր եւ կը գրուի 1000 :

11. — Ի՞նչ թիւ կը ստացուի 999ին վրայ 1 աւելցնելով .  
— 12. Հազարը քանի՞ հարիւրաւոր կ'ընէ :

Վարժուր . — 18. Թուանշանով գրեցէք՝ երեք  
հարիւրաւոր , հինգ հարիւրաւոր , եօթ հարիւրաւոր :  
— 19. Սա թիւերը գրով գրեցէք , 200 , 400 , 700 ,  
800 : — 20. Հարիւրաւորներու , տասնաւորներու եւ  
միաւորներու բաժնեցէք 365 թիւը : 21. — Եօթը  
հարիւրաւորէ , հինգ տասնաւորէ եւ չորս միաւորէ  
կազմուած թիւը գրեցէք : — 22. Գրեցէք հինգ հա-  
րիւրաւորէ , մէկ տասնաւորէ եւ մէկ միաւորէ բաղ-  
կացած թիւը :

8. ԴԱՍ. — Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ՀԱՄՐՈՒԻՆ ՀԱԶԱՐԱՒՈՐՆԵՐԸ

13. Հազարաւորները ի՞նչպէս կը համրուի . — Ինչ-  
պէս որ պարզ միութիւնները՝ նոյնպէս հազարաւոր-  
ները կրնանք համրել :



Մէկ հազար կը գրուի	1000	եօթը հազար կը գրուի	7000
Երկու հազար	» 2000	Ութը հազար	» 8000
Երեք հազար	» 3000	Ինը հազար	» 9000
Չորս հազար	» 4000	Տասը հազար	» 10000
Հինգ հազար	» 5000	Տասնը մէկ հազար	» 11000
Վեց հազար	» 6000	. . . . .	. . . . .

Եւ այսպէս մինչեւ ինը հարիւր իննսուներ ինը հազար, որ կը գրուի 999,000:

**13.** — Ինչպէս կը համարուի հազար թիւը.

Վարժար. — **23.** Հետեւեալ թիւերը գրով գրեցէք. — **24.** Ձեռք մը հազուստ կ'արժէ 150 զրշ. ձեռք մը ձերմակեղէն կ'արժէ 47 զրշ. 25 օխա ինձորը կ'արժէ 50 զրշ. 100 տախտակը կ'արժէ 350 զրշ. 65 Փէսը կ'արժէ 650 զրշ. սա պարտէզին բոլոր պտուղները կ'արժեն 670 զրշ. 5 ոչխարը կ'արժէ 275 զրշ. 3 կովը կ'արժէ 893 զրշ:

**9. ԴԱՍ.** — ՉՈՐՐՈՐԴ ԿԱՐԳԻ ԹԻՒՆԹ

**14.** Չորրորդ կարգի թիւեր. — Հազար ցուցընող թիւը չորրորդ կարգի թիւ է եւ աջ կողմէն համարելով չորրորդ կարգի վրայ կը գրուի:

**14.** — Հազար ցուցընող թիւի մը միաւորին կարգը որն է:

Վարժար. — **24.** Ո՞րն է այն թիւը որ կազմուած է հինգ հարիւրաւորէ, երեք տասնաւորէ եւ ութը միաւորէ: — **25.** Հակառակէն համարեցէք 75էն մինչեւ 50: — **26.** Երեք առ երեք համարեցէք 1էն մինչեւ 99: — **27.** Թուանշանով գրեցէք 745էն 752, եւ 89էն 1000: — **28.** Սա թիւերը թուանշանով գրեցէք. հարիւր ութը, երեք հարիւր ինը, հինգ հարիւր եօթանասուն երկու, ինը հարիւր ինը: — **29.**

Հետեւեալ թիւերուն մէջ թուանշաններու կարգերը ցուցուցէք. 751, 51, 451, 511, 752: — **30.** Այս թիւերը գրով գրեցէք: — **31.** Հետեւեալ խօսքերու պարունակած թիւերը թուանշանով գրեցէք. Տարին սովորաբար երեք հարիւր վաթսուներ հինգ օր ունի: Բայց կան տարիներ ալ որ երեք հարիւր վաթսուներ վեց օր ունին: — **32.** 451էն մինչեւ 510 բոլոր թիւերը գրեցէք 5 առ 5 համարելով:

**10. ԴԱՍ.** — 1000|ն 9999

**15.** Ինչպէս կը հաշուենք հազարն սկսեալ. — Հազարէն սկսեալ թիւերը կը հաշուենք 1, 2, 3 հայլն աւելցընելով հազարին վրայ:

Հազար մէկ կը գրուի	1001	Երկու հզր. մէկ գրուի	2001
Հազար երկու	» 1002	Երկու հզր. երկու	» 2002
Հազար երեք	» 1003	. . . . .	. . . . .
Հազար չորս	» 1004	Երեք հազար տասը	» 3010
Հազար հինգ	» 1005	Երեք հզր. տասնը մէկ	3011
. . . . .	. . . . .	. . . . .	(9.999)

Եւ այսպէս կը շարունակուի մինչեւ ինը հազար ինը հարիւր իննըսուներ ինը, որ կը գրուի 9999:

**15.** — Ինչպէս համարելու ենք 1000էն սկսեալ:

Վարժար. — **33.** Հետեւեալ թիւերը գրով գրել. Պերլինէն Բարիդ հեռաւորութիւնն է 890 քիլոմէթր: — Ս. Բեդրստրոմիէն Բարիդ հեռաւորութիւնն է 3050 քիլոմ. — Հոռմէն Բարիդ 1.785 քիլոմ. — Վիէննա-Ջէն Բարիդ 1.400 քիլոմ. — Կ. Պոլսէն Բարիդ 2640 քիլոմ. — Մատրիտէն Բարիդ 1.050 քիլոմ:

11. ԴԱՍ. — ՀԻՆԳԵՐՈՐԳ ԿԱՐԳԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

16. Տասր հազար. — Եթէ ինը հազար ինը հարիւր իննսուներ հինգից վրայ աւելցընենք մէկ, կ'ունենանք տասր հազար (10,000):

17. Հինգերորդ կարգի միութիւն. — Տասը հազարուոր թիւը հինգերորդ կարգի միութիւն է եւ կը գրուի հինգերորդ կարգի վրայ:

16. — Ի՞նչ թիւ կ'ունենանք 9999ին 1 աւելցընելով: — 17. — Տասը հազարուորնեղուն միաւորի կարգը ո՞րն է:

Վարժուր. — 34. Համըցէք 7 սու 7 սկսեալ 1էն մինչեւ 70 (1, 7, 14, 21. . .) եւ յետոյ հակառակ կողմէն, 70էն մինչեւ 1: 35. Թուանշանով գրեցէք չորս հազար չորս. — ութը հազար քառասունը եօթը. հինգ հազար քսանը ինը: — 36. Գրեցէք 9125էն մինչեւ 9132: — 37. Հետեւեալ թիւերու մէջ այլ և այլ կարգի միութիւնները ցուցնել. 362, 2640, 1050, 270: — 38. Հետեւեալ թիւերը գրով գրեցէք եւ այլ եւ այլ կարգի միութիւնները ցուցուցէք. 1896, 6181, 2103, 3122:

12 ԴԱՍ. — ՎԵՅՅԵՐՈՐԳ ԿԱՐԳԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

18. Տասր հազարի եւ հարիւր հազարի մէջանդ գրաւորած բիւեր. — Տասր հազարէն մինչեւ իննսուներ ինը հազար ինը հարիւր իննսուներ ինը թիւերը կը գրուին հինգ թուանշանով: Օրինակ, տասը հազար մէկ. 10,001. տասներ ինը հազար ինը հարիւր իննսուներ ինը, 19,999: Քսան հազար 20,000 եւ այսպէս մինչեւ 99,999:

19. Հարիւր հազար. — 99,999ին վրայ աւելցընենք 1, կ'ունենանք հարիւր հազար որ կը գրուի՝ 100,000:

20. Վեցերորդ կարգի միութիւններ. — Հարիւր հազարուոր թիւերը վեցերորդ կարգի միութիւն կ'ըսուին, որովհետեւ վեցերորդ կարգի վրայ կը գրուին:

18. — Քանի՞ թուանշան պէտք է՝ 10,000էն մինչեւ 99,999 թիւը գրելու համար: — 19. — Ի՞նչ թիւ կ'ունենանք երբ 1 աւելցընենք 99,999ին վրայ: — 20. — Հարիւր հազարուոր թիւի միւթիւններուն կարգը ո՞րն է:

Վարժուր. — 39. Գրեցէք 37238էն մինչեւ 37278: — 40. Հակառակէն համըցէք 67293էն 67272: — 41. Հետեւեալ թիւերը գրով գրեցէք, 2863, 36056: — 42. Հետեւեալ թիւերու մէջ թուանշաններու կարգը ցուցուցէք, 2863, 3682, 36056, 65063:

13. ԴԱՍ. — ԵՕԹՆԵՐՈՐԳ ԿԱՐԳԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

21. Միլիոն. — Եթէ ինը հարիւր իննսուներ ինը հազար ինը հարիւր իննսուն իննին վրայ աւելցընենք մէկ, կը ստանանք միլիոն թիւը որ կը գրուի 1,000,000:

22. Եօթներորդ կարգի միութիւններ. — Միլիոնը եօթներորդ կարգի միութիւն է: Միլիոններն ալ միաւոր եւ հազարուոր թիւերու պէս կը համընդին: Բայց մինչեւ հոս բաւ է ինչ որ խօսեցանք թիւերու վրայ:

21. — Ի՞նչ թիւ կ'ունենանք 999,999ին վրայ 1 աւելցընելով: — 22. — Միլիոնները ի՞նչ կարգի միութիւններ են:

Վարժուր. — 43. Հետեւեալ թիւերը գրով գրեցէք. — 4. Պոլիս եթէ ոչ 1,000,000 գոնէ 999,000 բնակիչ ունի անպատճառ: — 44. Ֆրանսա տարին 7,453,714 քիլօ մեղր կ'արտադրէ եւ ունի 1,592,929 փեթակ, այս մեղրը կ'արժէ 10,619,073 Ֆրանք: — 45. Գրեցէք 673,497էն մինչեւ 673,508 բոլոր թիւերը:

14. ԴԱՍ. — ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ԿԱՐԳԵՐԸ

22. ՈՐ ԵՒ Է ՐԻՒԻ մէջ ամէն մէկ բուանշան ի՞նչ կը ցուցրնէ. — Արդէն տեսանք թէ (Դաս 6) երեք թուանշանէ բաղկացած թիւ մը ի՞նչպէս կը կարդայուի: Ուրեմն դժուար չէ այդ կերպով որ եւ է թիւ կարդայ: Այսպէս, որ եւ է թիւի մէջ, աջ կողմէն սկսած

Առաջին թիւը կը ներկայացընէ	պարզ միաւորներ	[1ին կարգ]
Երկրորդ »	տասնաւորներ	[2րդ »
Երրորդ »	հարիւրաւորներ	[3րդ »
Չորրորդ »	հազարաւորներ	[4րդ »
Հինգերորդ »	տասը հազարաւոր.	[5րդ »
Վեցերորդ »	հարիւր հազարաւոր	[6րդ »
Եօթներորդ »	միլիոնաւորներ	[7րդ »

Առենք հինգ եօթը թուանշանէ բաղկացած որ եւ է թիւ եւ թուանշաններու կարգը ցուցընենք:

9	6	2	4	8	7	5
մարդավեր	մարդավեր	մարդավեր	մարդավեր	մարդավեր	մարդավեր	մարդավեր

23. — Ըսէ՛ք՝ ի՞նչ կարգ կը ներկայացընէ եօթը թուանշան ունեցող թիւի մը ամէն մէկը:

Վարձար. — 46. Սա 31,645 թիւէն առաջ եւ ետ գտնուած տասը թիւերը գրաւոր կերպով գրեցէք: — 47. Հետեւեալ թիւերուն մէջ գտնուած թուանշանները իրենց կարգերուն բաժնեցէք 19- 621. 360,425. 584,819. 3,406,843. 35,916,617: — 48. Հետեւեալ թիւերը գրով գրեցէք և ցուցուցէք թուանշաններուն կարգը, 76,419,327. 15,282,774. 411,632,6,991. 449,122,469,207:

15 ԴԱՍ. — ՄԻԱՌՈՐՆԵՐՈՒՆ ԴԱՍԱԿԱՐԳԸ

24. Ո՛ր եւ է ՐԻՒ ԻճԿԱԷ՞ս կը կարդացուի. — Ենթադրենք թէ 9624875 թիւը կարդալ պէտք է: Նախ աջ կողմէն սկսելով պէտք է այս թիւը երեք առ երեք բաժնել ստորակէտով մը 9,624.875:

25. — Աջ կողմի առաջին հատուածը կը բաղկանայ միաւոր, տասնաւոր և հարիւրաւոր թիւերէ, և կը պարունակէ պարզ միաւորներու դասակարգը:

26. — Երկրորդ հատուածը կը պարունակէ հազարաւոր, տասը հազարաւոր եւ հարիւր հազարաւոր թիւեր, որոնց կ'ըսուի հազարաւորներու դասակարգ:

27. — Երրորդ հատուածը կը պարունակէ միլիոնաւորներու դասակարգը: Ամէնէն վերջին հատուածը կընայ ունենալ մէկ թուանշան կամ երկու և կամ երեք, ըսել է թէ ամէն մէկ դասակարգը կը պարունակէ երեք թուանշան:

28. — Հինգ, թիւը այսպէս բաժնելէ յետոյ, ձախ կողմէն սկսեալ կը կարդանք առանձին առանձին՝ ա՛մէն մէկ դասակարգը իր անունով: Ուրեմն վերի թիւը կը կարդանք Ս միլիոն 624 հազար 875:

29. — Երեքէն աւելի թուանշան ունեցող թիւ մը ի՞նչպէս կը կարդացուի: — 25. — Առաջին հատուածը ինչէ՞ կը բաղկանայ: — 26. — Իսկ երկրորդը: — 27. Իսկ երրորդ հատուածը: — 28. Երեքական գտնուած թուանշանը ի՞նչպէս կը կարդացուի:

Վարժուք. — 49. Գրով գրեցէք սա թիւերը. 360,425. 584,819. 3,406,843 : — 50. Գրով գրեցէք վիէննա 1,021,000 բնակիչ ունի : — Լոնտոն՝ 3,670,000 : — 51. Գրով գրեցէք հետեւեալ թիւերը 478,908. 456,789. 3,600,457. 709,874. 987,654. 6,540,013 : — 52. Հետեւեալ թիւերը թուանշանով գրեցէք : Եօթը միլիոն, երկու հարիւր ութսունը վեց հազար, երկու հարիւր եօթը : — Եօթը միլիոն, քսանը մէկ հազար, ինը հարիւր քսանը եօթը : — Վեց միլիոն, վեց հազար վեց : — Երեք միլիոն երեսուն երեք : — Հինգ հարիւր յիսունը հինգ հազար երեք հարիւր երեսուն երեք :

16 ԳԱՍ. — ԹԻԻ ՄԸ ԳՐԵԼՈՒ ԿԵՐՊԸ

29. Թիւ մը ի՛նչպէս կը գրուի բուսնշանով. — Հիւժա ո՛ր և է թիւ ըսենք. օրինակ, քառասուն երկու հազար ութ հարիւր երեսունը հինգ : Այս թիւին աւնունը տալով արդէն զանի բաժնած կ'ըլլանք իր այլ և այլ դասակարգերուն, այսինքն հազարաւորներու և պարզ միաւորներու : Այսպէս ալ, երբ կ'ըսենք երեսունը հինգ միլիոն երկու հարիւր քառասունը եօթը հազար վեց հարիւր քսան երեք, այս թիւը բաժնած կ'ըլլանք միլիոնաւոր, հազարաւոր և պարզ միաւորներու :

30. — Ուրեմն թիւը գրելու համար, սկսելու է ձախ կողմէն և կարգով ամէն մէկ դասակարգը իրարու ետեւէ շարելու է : Այսպէս՝ Քառասուն երկու հազար ութ հարիւր երեսունը հինգը կը գրուի. 42,835. Երեսունը հինգ միլիոն երկու հարիւր քառասունը եօթը հազար վեց հարիւր քսան երեքը կը գրուի 35,247,623 :

29. — Թիւ մը զրուցելով՝ ի՛նչ ըրած կ'ըլլանք. — 30. — Թիւ մը թուանշանով գրելու համար ի՛նչ ընելու է :

Վարժուք. — 53. Գրով գրեցէք. 48,532 խնձոր, 76,829 քար. 654,972 տանձ : — 54. Վեց երկուսանեակ մտք քանի՞ հատ կ'ընէ : — 55. Քանի՞ հատ կ'ընէ հազար երեք միութիւն : — 56. Հետեւեալ խօսքերու մէջ գտնուած թիւերը թուանշանով գրեցէք : Տուն մը շինելու համար պէտք եղաւ տասնը չորս հազար եօթը հարիւր քսանը ութ աղիւս և ութ հազար եօթը հարիւր քսանը ութ կղմինար : — 57. Հարինգ ձուկը երեսունը հինգ հազար հաւկիթ ունի, Լեզուածուկ մը հարիւր հազար, ծածան մը հինգ հարիւր հազար, վահանածուկ մը եօթը միլիոն, մօրիւ մը տասնը մէկ միլիոն յիսուն հազար : 58. Ի՛նչ միութիւններ կը գտնուին 3,128,548 թուանշանին մէջ : — 59. Հետեւեալ թուանշանները գրով գրեցէք և ցուցուցէք թէ ի՛նչ միութիւններ կը գտնուին անոնց մէջը. — Նեղոս գետը 4,200,000 մէթր երկարութիւն ունի. Սէն գետը 630,000 մէթր. Միսիսիբի գետը 6,590,000 : — 60. Հետեւեալ թուանշանները գրով գրեցէք. Փրանսայի մէջ 2,807,043 ճի կայ. 218,762 ջրի. 359,879 էլ. 1,798,240 եզ. 6,229,436 կով. 20,721,850 ոչխար. 6,038,372 խոզ. 1,484,921 այծ : — 61. Հետեւեալ թիւերը թուանշանով գրեցէք. Ութ միլիոն հինգ հարիւր հազար օխա գետնախնձոր. Երկու հարիւր իննսունը հինգ հազար եօթ հարիւր վաթսուն քիլէ ցորեն :

17 ԳԱՍ. — ԹԻԻ ՄԸ ԳՐԵԼՈՒ ԿԵՐՊԸ [ՇԱՐ.]

31. Երբ բիւի մը մէջ բուսնշան պակսի, տեղը գերօ կը դրուի. — Թիւ մը ըսած ատեննիս, կրնայ ըլլալ որ ամբողջ կարգ մը կամ մէկ երկու թիւեր պակսին, այն ատեն ատոնց տեղ զէրօ կը դրուի : Օրինակ՝ վեց հարիւր երեսուն թիւը կը գրուի 630, այնպէս որ պակսած միաւորին տեղ զէրօ կը դրուի : Երեք հազար

Երկու հարիւր եօթը թիւը կը գրուի 3207. Հոս գէրօն կը բռնէ քսանաւոր թուանշանին տեղը: Երեք միլիոն երկու հարիւր եօթը թիւը կը գրուի 3,000,207. այս թուանշանին մէջ տասնաւորը եւ հազարաւորներուն ամբողջ կարգը գէրօյով նշանակուած են:

31. — Ինչ ընելու է երբ Թիւի մը մէկ կամ մէկ քանի կարգերը պակաս ըլլան:

Վարժար. — 62. Թուանշանով գրեցէք. Հինգ հազար վեց հարիւր երեք. Տասը հազար եօթը հարիւր քառասունը հինգ. Հարիւր հազար չորս հարիւր եօթանասունը հինգ: — 63. Թուանշանով գրեցէք. Վեց հարիւր յիսունը չորս հազար ինը հարիւր եօթանասուն երկու: Մէկ միլիոն հինգ հարիւր տասնը ութ հազար ինը: Տասն երկու միլիոն տասնը ութ հազար ինը: — 64. Գրով գրեցէք. 471,632. 584,819. 799,697:

18 ԴԱՍ. — ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Վարժար. 65. Հակառակէն համրեցէք 7.928էն 7.913: — 66. Քանի՞ կարգի միութիւն կայ 9753125 թուանշանին մէջ: — 67. Երկու առ երկու գրեցէք 32էն մինչեւ 64: — 68. 3 առ երեք գրեցէք 729էն 813: — 69. Գրով գրեցէք 131. 1313. 13131. 131313. 121314. 998877. 17170: — 70. Սա նախորդ թիւերուն մէջ ամէն մէկ թուանշանը ինչ կարգի միութիւն կը ցուցնէ, ըսէ՛ք. — 71. 5 առ 5 գրեցէք բոլոր թիւերը 19.857էն մինչեւ 19.902: — 72. Հետեւալ թիւերը գրով գրեցէք. — Եօթը հարիւր ութսուն երեք. Զորս հազար եօթը հարիւր ութսուն. Երեսունը եօթը հազար երսունը հինգ. Յիսուն հազար հինգ հարիւր հինգ: Եօթը հարիւր հազար չորս հարիւր քըսանը եօթր: — 73. Սա թիւը 123456789 գրով գրեցէք եւ յետոյ մի և նոյն թիւը հակառակ կողմէն

գրեցէք թէ՛ թուանշանով, թէ՛ գրով: 74. Այդ երկու թիւերուն մէջ գտնուած բոլոր թուանշաններու կարգը ցուցուցէ՛ք:

75. Հետեւեալ խօսքերը ամբողջացուցէք կէտերուն տեղ գնելով այն թիւերը որ պէտք են. — Հարիւրաւոր մը ներկայացընելու համար պէտք է ... թուանշան. միլիոն մը ներկայացընելու համար պէտք է ... թուանշան. հարիւր միլիոն ներկայացընելու համար պէտք է ... թուանշան. տասը հազարաւորի համար պէտք է ... թուանշան. տասնաւորի համար պէտք է ... թուանշան:

19. ԴԱՍ. — 1-15 ԴԱՍԵՐՈՒ ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Հարիւրէն մինչեւ մէկ միլիոն. (1—22). 10 տասնաւոր կ'արժէ հարիւր կամ մէկ հարիւրաւոր. 10 հարիւրաւորը կ'արժէ հազար կամ հազարաւոր մը. Տասը հազարը կ'արժէ մէկ տասը հազարաւոր. տասը հատ հարիւր հազարաւորը կ'արժէ մէկ միլիոն, եւ այսպէս շարունակ: — Ըսել է թէ որ եւ է կարգի միութիւն, եթէ տասն անգամ ինք իր վրայ աւելցընես, յաջորդ կարգի միութիւնը կուտայ:

100էն մինչեւ 999 բոլոր թիւերը կը գրուին երեք թուանշանով. 1000էն մինչ 9999 կը գրուին չորս թեւանշանով եւ այսպէս կը շարունակուի:

Թուանշանները եւ իրենց կարգերը (23—28). — Միաւորները, տասնաւորները եւ հարիւրաւորները կը կազմեն պարզ միաւորներու կարգը: Հազարը, տասը հազարը եւ հարիւր հազարը կը կազմեն հազարաւորներու կարգը: Միլիոնը, տասը միլիոնը եւ հարիւր միլիոնը կը կը կազմեն միլիոնաւորներու կարգը:

# ՆԱԽՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1 ԴԱՍ. — Ի՞նչ ՊԵՍ ԿԸ ԶԳԱՆՔ

Վարժուր. — **ՅԵ.** Եթէ երեք թուանշանէ բաղկացած թիւ մը 5ով սկսինք, ո՞րն է ամենամեծ թիւը: — **ՅԶ.** Եթէ թուանշանով թիւի մը մէջ ո՞րն է ամենէն մեծը եթէ 3ով վերջանայ: — **ՅՅ.** Հինգ թուանշանով ամենէն փոքր թիւը ո՞րն է եթէ 9ով վերջանայ:

20 ԴԱՍ. — 16 17 ԴԱՍԵՐՈՒ ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Թիւ մը բուանշանով գրելու եւ կարդալու կերպը (29—31). — Թիւ մը կարդալու համար, նախ՝ աջ կողմէն սկսած՝ երեք առ երեք կը բաժնեն զայն: Յետոյ ձախ կողմէն սկսած՝ ամէն մէկ հատուածը առանձին առանձին կարդալու է, ինչպէս պիտի կարդայինք եթէ ատոնք մինակ ըլլային:

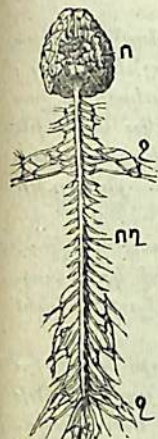
Թիւ մը գրելու համար՝ ձախ կողմէն կը սկսինք եւ թուանշաններու անունները կարգով կը շարենք՝ պակասած թիւերուն տեղ զերօ դնելով:

Թուանշան մը գրելու եւ կարդալու կերպը մէկ խօսքով բուում կ'ըսուի:

Թուումը համառօտող ցուցակ

Ա. դասակարգ	}	Ա. կարգ	— պարզ միութիւններ
Միաւորներ		Բ. »	— տասնաւորներ
		Գ. »	— հարիւրաւորներ
Բ. դասակարգ	}	Դ. կարգ	— հազաւորներ
Հազարաւորներ		Ե. »	— տասը հազարաւորներ
		Զ. »	— հարիւր հազարաւորներ
Գ. դասակարգ	}	Է. կարգ	— միլիոնաւորներ
Միլիոնաւորներ		Ը. »	— տասը միլիոնաւորներ
		...	...

Վարժուր. — **ՅԹ.** Թիւով գրեցէք 3406843, 9624875 — **ՏՕ.** Երկու հարիւրաւոր եւ մէկ տասնաւոր քանի՞ հատ կ'ընեն. իսկ վեց հարիւրաւոր չորս տասնաւոր: — **ՏԶ.** Չորս թուանշանով ամենամեծ թիւը ո՞րն է:



**Պատ. 6.** — Զրգ. ուի ողնուղիդ: ին զրուծիւն. **Յ.** Ուղեղ. — Ողնուղեղին վերէն Ո. Ուղեղ. ՈՂ. մասը խոշոր զանգուած մըն է, դրուած Ողնուղեղ. ԶԶ. է գանկին մէջ եւ կը կոչուի Ուղիղ [Պատ. 6, Ո]: Զիղերը եւ ողնուղեղը իրենց ընդունած բոլոր զգայութիւնները կ'իմացընեն ուղեղին: Ըսել է թէ մեր մարմինը ինչ որ զգայ, ուղեղն է որ կը հասկընայ անոր բոլոր զգացածները:

Ասկէ գատ, ուղեղն է որ հրաման կ'ընէ որ մենք արժուածներ ընենք՝ օրինակ, ձեռքերնիս վեր վեր-

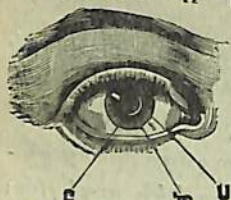
ցընենք, քաղենք, վաղենք, խաղանք: Ուղեղը, ող-  
նուղեղը և բոլոր ջիղերը միասին կը կազմեն ջղային  
դրուքիւնը:

1. Չգայութեան օրինակներ տուէր: — 2. Ի՞նչ է ջիղը,  
ի՞նչ է ողնուղեղը կամ ծո՛ւծը: — 3. Ի՞նչ է ուղեղը: Ինչի՞ կը  
ծառայէ ուղեղը: Ի՞նչ է ջղային դրուքիւնը:

2. ԳԱՍ. — ՏԵՍՈՂՈՒԹԻՒՆ

4. Հինգ զգայարանները. — Մենք կրնանք տես-  
նել մեզ չըջապատող բաները, կրնանք ձայներ լսել,  
հոտ առնել, կերակուրներ ճաշակել, առարկաներ շո-  
շափել: Այս այլեւայլ զգայութիւնները կը կոչուին  
հինգ զգայարաններ: 1. Տեսողութիւնը որով առարկա-  
ները կը տեսնենք: 2. Լսողութիւնը որով ձայները կը  
լսենք: 3. Հոտառութիւնը որով հոտ կ'առնենք: 4.  
Ճառակիւիք որով մեր կերած բաներուն աղէկ կամ  
գէշ համը կ'իմանանք: 5. Շօտափելիք որով կը հաս-  
կրնանք առարկաներու ձևը, անոնց որչափ կարծր կամ  
կակուղ, տաք կամ պաղ ըլլալը:

5. Աչքերը. — Տեսողութեան գործարանը աչքն է:  
Առջեւի կողմէն դիտենք աչք մը, կը տեսնենք որ անի  
պզտիկ գնտակի մը կը նմանի և կը շարժի վեր վար,  
աջ ու ձախ, կոպերուն ներքեւ:



Պատկ. 3. — Աչքը  
առջեւի կողմէն դի-  
տելով: Ս. Սպիտակուց  
աչքի. Ծ. Ծիածան.  
Բ. Բեր:

Աչքին մէջ կը տեսնենք սպիտակ  
մաս մը [Պատ. 7, Ս], ասոր կ'ըս-  
ուի աչի սպիտակուց: Այս սպիտ-  
ակուցին մէջտեղ կը գտնուի կր-  
կածեւ մաս մը որ թուխ, կապոյտ  
կամ գորշ գոյն ունի. այս գու-  
նաւոր մասին կ'ըսուի ծիածան  
[Պատ. 7, Ծ]: Իսկ ծիածանին կեղ-  
տնը կը գտնուի ուրիշ պզտիկ  
կրորածեւ մըն ալ որ կը կոչուի  
Բիք [Պատ. 7, Բ.]:

6. Տեսողութիւնը. — Լոյսը բիրին մէջէն կ'անցնի  
և աչքին ներսը կը մտնէ: Աչքին ներսի կողմը կը  
գտնուի խոշոր ջիղ մը, տեսողական ջիղ անունով:  
Դրսի առարկաներու լոյսը բիրէն ներս կը մտնէ և  
կը հասնի տեսողական ջիղին այս ջիղն ալ առարկանե-  
րու տպաւորութիւնը, այսինքն աչքին տեսածը կ'ի-  
մացընէ ուղեղին:

4. Որո՞նք են հինգ զգայարանները: — 5. Ի՞նչ է կողք:  
Ի՞նչ է Թարթիչքը: Աչքին մէջ ի՞նչ կը տեսնուի: — 6. Լոյսը  
ուսիլի՞ց կը մտնէ աչքին մէջ: Ո՞ր ջիղը ուղեղին կը տանի լոյ-  
սին տպաւորութիւնը:

3. ԳԱՍ. — ԼՍՈՂՈՒԹԻՒՆ, ՃԱՇԱԿԵԼԻԲ, ՀՈՏԱՌՈՒԹԻՒՆ,  
ՇՕՇԱՓԵԼԻԲ.

3. Ականջներ. — Լսողութեան գործարանը ա-  
կանջն է: Եթէ ականջի մը դրսի մասը դիտենք, կը  
տեսնենք որ անի կազմուած է ինք իր վրայ ծալուած  
և մէջը ծակ մտի կտորէ մը: Աս' դրսէն երեւցող մտի  
կտորը կը կոչուի ականջի բաւիղ: Իսկ անոր մէջտեղի  
ծակը, որ ներս կ'երթայ, կ'ըսուի ականջի արտաքին  
խողովակ: Այս խողովակին ներսի կողմը կը գտնուի  
չատ բարակուկ մորթ մը, որ թմբուկի մը մորթին պէս  
ձգտուած է, ասոր կ'ըսուի ականջի թմբուկ:

4. Լսողութիւն. — Բաւիղը կը ժողվէ դրսէն եկած  
ձայները և արտաքին խողովակին միջոցաւ կը զրկէ  
ներս, այն ատեն աս ձայները կը հանդիպին թմբու-  
կին և կը թրթռացընեն զայն: Այս կերպով ձայները  
կը հասնին ականջին խորերը ուր կը գտնուի լսողա-  
կան ջիղը որ իր իմացած ձայներու տպաւորութիւնը  
կը տանի ուղեղին կ'իմացընէ:

5. Լեզու. — Ճաշակելիք. — Լեզուն ճաշակելիքի

գործարանն է: Լեզուին վրայ երբ նայիք, պղախի ցցուածքներ կը տեսնէք: Ջիղերու բարակ թելերուն ծայրերը այս ցցուածներուն մէջ կը գտնուին. անոնք համի տպաւորութիւնը կ'առնեն կը տանին ուղեղին:

**10.** Շօշափելիք. — Իրաւ է որ մեր մարմնի բոլոր մասերը, այսինքն ամբողջ մորթը կրնայ շոշափել և զգալ, բայց ամենէն շատ զգայուն են մասերուն ծայրերը: Ասկէ դատ, մեր մորթին ամէն տեղերը հաւասարապէս զգայուն չեն: Մատի մը ծայրով աւելի աղէկ կը հասկընանք թէ զմելինի մը բերանը սուր է, քան թէ այն մատի ետեւի կողմովը:

7. Ի՞նչ է ականջին քաւիղը, Ի՞նչ է ականջի արտաքին խողովակը: Ի՞նչ է թմրակը: — 8. Ո՞ր ջիղին միջոցաւ ծայրի տպաւորութիւնը ուղեղին կը հասնի: — 9. Ճաշակելիքի գործարանը ո՞րն է: — **10.** Շօշափելիքը մասնաւոր գործարան ունի:

4. ԴԱՍ. — ՈՒՏԵԼՈՒ ԵՒ ԽՄԵԼՈՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

**11.** Առողջապահութիւն. Վտանգաւոր բնակիլներ. — Առողջ ապրելու համար շատ մը կանոններ կան, որոնց պէտք է հետեւինք: Այս կանոնները ամէնը մէկտեղ Առողջաբանութիւնը կը կազմեն: Տղաքները պէտք չէ որ խմեն՝ ո՛չ օղի, ո՛չ ուրիշ ոգելից բնակելի. ո՛չ ալ շատ գինի: Մեծ մարդիկ, եթէ շատ գործածեն այս բնակելիները, կը փեսասուին. իսկ տղաքներուն համար անոնց մէկ կաթին անգամ վտանգաւոր է. անոնք ստամոքսը և աղիքները կ'աւրեն: Օդին և ուրիշ ոգելից բնակելիներ ուղեղին ալ փրաս կ'ուտան:

**12.** Ուտելու համար կանոն. — Հացի կամ մսի կտոր մը որչափ աղէկ ծամուի, այնքան դիւրաւ կը մարսուի, ուրեմն պիտի չի շուս շուս ուտել: Որչափ

կամայ ուտենք, ա՛յնքան աւելի աղէկ կը մարսենք:

**13.** Կերակուրը ուտելէ անմիջապէս յետոյ չի վերջանար մարտոզութիւնը. ան կը շարունակուի դեռ ատեն մըն ալ: Ուրեմն, հաց ուտելէ անմիջապէս յետոյ պէտք չէ աւխաւիլ, մանաւանդ պէտք չէ լոգանք ընել՝ ծովի կամ գետի ջուրերո՞ւ մէջ կամ տունը: Աւելի աղէկ է ընկերներու հետ պատիլ կամ խաղ մը խաղալ:

**14.** Ակուանքու համար խնամք. — Քանի որ ակուանքը պէտք է աղէկ ծամեն որ կերակուրը դիւրաւ մարսուի, ուրեմն շատ կարեւոր է խնամք տանիլ ակուանքուն: Պէտք է ամէն առաւօտ լուացուած ծամանակ կախուղ՝ ակուայի վրձինով մը վերէն վար, աջ ու ձախ շիշիկէլ զանոնք և ջրով լուալ: Ակուանքը երբ անխնամ թողուին, հիւանդ կ'ըլլան. անոնց ներքեւ գտնուող ջիղերը կը սկսին սաստիկ ցաւիլ և ակուանքը կը սկսին փսիլ: Պէտք չէ բնաւ ակուանքով կարծր բաներ կտորտել, որովհետեւ ակուան իր տեղէն կը խախտի, շատ անգամ կը կտորի և կը սկսի փտիլ ու սոսկալի ցաւ պատճառել:

**11.** Ի՞նչ է առողջապահութիւնը, Ինչո՞ւ համար օդի կամ ուրիշ ոգելից բնակելի խմելու չէ: — **12.** Ինչո՞ւ ծանր ուտելու է: — **13.** Ճաշէն վերջը աշխատելու է: Ճաշէն վերջը լոգանք ընելու է: — **14.** Ինչո՞ւ համար ակուանքը խնամել պէտք է:

5. ԴԱՍ. — ՄԱԳՈՒԹ ՕԴ ՇՆՁԵԼՈՒ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

**15.** Պէտք է մտուր օդ շնչել. — 1. Պէտք է միշտ մաքուր օդ շնչել, որպէս զի շնչառութիւնը կանոնաւորապէս կատարուի: Դուրսի օդը սովորաբար մաքուր է, բայց երբ սենեակի մը մէջ շատ մը անձեր կը հըս-



տին ու սենեակին պատուհանները գոց են, բերնէն ելած օդը, որ աղէկ չէ, սենեակին օդը կ'ապականէ:

2. Ուրեմն սենեակներու օդը միշտ նորոգելու է: Չմեռ ատեն, երբ սենեակին մէջ վառարան կը վառի, սենեակի օդը վառարանի պզտիկ դռնէն միշտ ներս կը մտնէ՝ կրակը արծարծելու համար և ծուխին հետ դուրս կ'ելլէ, միւս կողմէ պատուհաններու և դռններու ձեղքերէն դրսի օդը ներս կը մտնէ: Բայց եթէ սենեակը չափազանց տաքնայ, պէտք է երբեմն դուռը կամ պատուհանը բանալ և զովացընել զայն. այս կերպով նոր ու մաքուր օդ ներս կը մտնէ:

16. Այն վառարանները, որ աղէկ ծուխ չեն բռնար, վառեցաւոր են. — 1. Երբ վառարանը աղէկ կը քաշէ ծուխը, պատուհանի կերպով կը վառի և միշտ կը նորոգէ սենեակին օդը. բայց երբ աղէկ չի քաշեր ծուխը, ի՞նչ կ'ըլլայ: — Այն ատեն ո՛չ միայն սենեակին օդը չի նորոգուիր, այլ ամուխին կամ փայտին ծուխը սենեակին մէջ կը լեցուի, և աստիկ վտանգաւոր կ'ընէ զայն:

2. Ուրեմն վառարան վառող մը ի՞նչպէս կրնայ ճանչնալ թէ վառարանը մուխը աղէկ կը քաշէ՞ թէ ոչ: — Աս բանը շատ դիւրին է. երբ վառարանը սկսած է բորբոքել, լուցկի մը վառեցէ՛ք և մօտեցուցէ՛ք պզտիկ դռնակին, եթէ լուցկիին բոցը ծռեցաւ գէպի դռնակը ու նոյն իսկ եթէ լուցկիին մարեցաւ, ըսել է թէ վառարանին մէջ օդի աղէկ հոսանք կը մտնէ եւ մուխը լաւ կը քաշուի, իսկ եթէ լուցկիին բոցը անշարժ մնայ, ըսել է թէ վառարանը աղէկ չի քաշեր, կը միայն:

15. 1. Թորքերուն արտաշնչած օդը շնչառութեան յարմա՞ք

է. 2. Սենեակի մը օդը ի՞նչպէս կը նորոգուի. — 16. 1. Ծուխը աղէկ չքաշող ջերմոցները ինչու վտանգաւոր են. 2. Ի՞նչպէս կը հասկցուի թէ ջերմոց մը աղէկ կը քաշէ ծուխը:

6. ԴԱՍ. — ՈՒՂԻՂ ԿԵՆԱԼՈՒ ԵՒ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ ԸՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԿԱՆՈՆԵՐ

17. Մարմինը ուղիղ դիրքի մէջ պահել. — 1. Երիտասարդներ կան որ կը կազան կամ կորացած մէջք ունին, ձերուկներու պէս. գիտէ՞ք, շատ անգամ ի՞նչ է պատճառը. — Պարզապէս մանկութեան ատեն իրենց մարմինը գէշ դիրքի մէջ պահած են, այս է պատճառը: Շատերը գէշ սովորութիւն ունին որ կարգացած կամ գրած ժամանակին, իրենց մարմինը աղէկ դիրքի մէջ չեն պահեր: Պէտք է մեջքը ուղիղ պահել եւ գլուխը շատ շուքել: Ո՞վ չի հասկնար այս բանը: Մարդ մը պզտիկ եղած ատեն, իր սովորները փափուկ են ու օրը օրին կը մեծնան. երբ մարմնի մէկ մասը շարունակ գէշ դիրքի մէջ դանուի, սովորներն ալ այն կերպով կը մեծնան եւ մարմինը տճեւ կ'ըլլայ: 2. Քաշելու ատեն ալ պէտք է ուղիղ կենալ եւ գլուխը վար չկախել:

18. Խաղալու օգտակարութիւնը. — 1. Արիւնին շրջանը դիւրացընելու համար պէտք է երբեմն երբեմն վազվզել, խաղալ: Երկար ատեն անշարժ մնալը աղէկ չէ:

2. Մանուաւնդ տղաքները աւելի պէտք է շարժին, վազվզեն, խաղան. տղայի մը համար շատ գէշ է այնպէս անշարժ՝ դամուսած մնալ, շարունակ նստիլ:

19. Մարմնամարզ. — Տղայ մը աղէկ պայմաններու մէջ մեծնալու, զօրաւոր եւ առողջ մարմին մը ունենալու համար պէտք է որ շատ անգամ մարմնամարզ

ընէ : Մարմնամարզի միջոցաւ կանոնաւոր կերպով կը շարժենք մեր մարմնի բոլոր անդամները՝ առանց շատ յոգնելու : Տղաքները աւելի շուտ կը մեծնան և զօրաւոր ոտք ու ձեռք կ'ունենան, երբ մարմնամարզը ընեն : Մարմնամարզի չափ օգտակար է նաև վաղելով ցատկելով՝ կանոնաւոր խաղեր խաղալ :

**17.** 1. Ի՞նչ կրնայ պատահիլ երբ կարդալու կամ գրելու ատեն գէշ դիրքով նստելու վարժուինք . 2. Ի՞նչ դիրք բռնելու է րալելու ատեն . — **18.** 1. Ի՞նչ օգուտ ունի մարզանքը՝ 2. Տղարը մարզանքի պէտք ունի՞ն : — **19.** Ի՞նչ է մարմնամարզը .

7. — ԸՆԴՀԱՆՈՒՄ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

**20.** Խմելու աղէկ ջուր . — 1. Երբ մէկը գացած է դաշտը պտըտելու, կամ երբ ճամբորդութիւն մը կ'ընէ ու ծարաւ է, պէտք չէ հանդիպած ամէն ջուր խմէ : Ճահիճներու և աղտոտ գետերու ջրերը մշատակար են : Անձրեւի ջուրն ալ շատ աղէկ չէ և շատ անգամ կրնայ հիւանդութիւն պատճառել :

2. Ամէնէն աղէկը աղբիւրի ջուրն է, որ հողին ծոցէն դուրս կը բխի : Իրաւ է որ շատ անգամ ջրհորներ ալ աղէկ ջուր կ'ունենան, բայց շատ ջրհորներու ջուրն ալ լեղի է : Ասկէ դատ նոյն իսկ աղէկ ջուր ունեցող ջրհորներու մօտ պէտք է որ կենդանիներու աղբ և ուրիշ աղտոտութիւններ չդտնուին :

**21.** Տունը աղէկ վիճակի մէջ պահել . — Տանը ներքը խիտ աղէկ վիճակի մէջ պահելու է. առողջապահութեան համար շատ կարեւոր է աս : Ետտ անգամ մարդ հիւանդ կ'ըլլայ, երբ իր բնակած սենեակը աղտոտ է : Պէտք է շատ անգամ ամբողջ տունը

աւելի : Իսայտէ մասերը լուալ, պատերը շփել և փոշիները դուրս հանել :

**22.** Մարմնը խնամել . — Մարմնի մաքրութիւնը խիտ շատ կարեւոր է և շատ մը հիւանդութիւններու առջեւը կ'առնէ : Պէտք է ամէն առաւօտ առատ ջրով լուալ ձեռքերը, երեսները և ամբողջ գլուխը, և շատ անգամ ալ պազ պազ ջրով՝ ամբողջ մարմինը : Հագուստները խիտ մաքուր պահելու է և ձերմակեղէնները յաճախ փոխելու է :

Պէտք է զգոյշ ըլլալ և շատ տաք տեղէ մը շատ ցուրտ տեղ չանցնիլ մի և նոյն հագուստներով : Մանաւանդ երբ մէկը քրտընած է, պէտք է վերարկու մը առնէ վրան կամ հովի առջեւ չնստի :

**20.** 1. Ճահիճներու և աղտոտ գետերու ջուրը խմել աղէկ է : 2. Ո՞րն է է՛ն աղէկ ջուրը . — **21.** Տանը ներսի կողմը ի՞նչպէս պահելու է . — **22.** Ի՞նչպէս խնամելու է մարմինն ու հագուստները՝ առողջապահութեան համաձայն ըլլալու համար :

8. ԳԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՄՍՈՒԱՆ [1—7]

Զգայականութիւն և շարժում . ( 1— 3) . — Զիդերը զգալու և շարժում առաջ բերելու համար են : Զիդերու ամենամեծ մասը կուզան ողնուղեղին մէջ իրարու կը միանան : Ողնուղեղը երկար չուանի մը պէս ծուծ մըն է ողնայարին մէջ, Ողնուղեղին վերի կողմը գանկին մէջ կը գտնուի ուղեղը : Զիդերը իրենց բոլոր զգացածները ուղեղին կ'իմացընեն, ուղեղն ալ հրաման կ'ընէ ջիդերուն և շարժում առաջ կը բերէ :

Հինգ զգայարաններ . ( 4—10 ) . — Հինգ զգայարանները աստիճան են, սեստղութիւն, լսողութիւն, հոստաութիւն, հաւակելիք, շօշափելիք :

Աչք տեսողութեան գործարանն է, պզտիկ գընտակիկ մըն է որ, եթէ առջեւի կողմէն դիտես, կ'երևի

ներմկուցը որուն մէջ տեղն է գոյնզգոյն ծիածանը եւ ասոր ալ կեդրոնը՝ բիրբ: Լոյսը բիրին միջոցաւ աչքի ներսը կը մտնէ եւ տեսողական շիղին վրայ տպատրուծիւն կ'ընէ:

Ականջը լսողութեան գործարանն է: Դրսէն ա-կանջի բաւիլը կ'երեւի, որուն մէջտեղէն ականջի արտաքին խողովակը ձայները ներս կ'ընդունի: Թրմբուկը կայ որ կը թրթռայ եւ ձայնը կ'իմացընէ լսողական շիղին որ ուղեղին կը տանի զայն:

Քիբը հոտառութեան գործարանն է, իսկ լիզուն ճաշակելիքի: Մորթը ամբողջովին շոշափելու կը ծառայէ, բայց շոշափելիքի բուն գործարանը մատերու ծայրերն են:

Առողջ ապրելու համար կանոններ. (11—22). — Մարդ մը իր առողջութիւնը աղէկ պահելու համար հետեւեալ կանոնները անպատճառ միտքը պահելու է:

Բնաւ չխմել ո՛չ օղի, ո՛չ գինի, ո՛չ ալ որ եւ է ոգելից ըմպելի. չափաւոր ուտել, արագ արագ չուտել, կամաց կամաց ծամել: Կերակուրէ անմիջապէս յետոյ լողանք չընել: Ակումներուն շատ խնամք տանիլ. մինակ աղէկ ու մաքուր ջուր խմել:

Սենեակին օդը միշտ նորոգելու է՝ պատուհանները միշտ բանալով: Վառարանը պէտք է ծուխը աղէկ քաշէ: Տունը շատ մաքուր պահելու է:

Գրելու կարգալու ատեն ուղիղ դիրքի մէջ մնալ. քաղելու ժամանակ ալ մէջքն ու գլուխը ուղիղ բռնել: Խաղալ, վազվզել՝ չափաւոր կերպով եւ մարմնամարզ ընել: Առատ ջրով լուացուելու է, ճերմակեղէնները շուտ շուտ փոփելու է: Քրտընած ատեն հովի դէմ մնալու չէ եւ ուսերուն վրայ բան մը առնելու է:

# Մ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Լ Ե Զ Ո Ւ

## 1. ԴԱՍ. — ԱՆՈՒՆ ԿԱՄ ԳՈՑԱԿԱՆ

1. Անուն կամ Գոյական. — Մօակ, ձի, կաղա-մար, Մետրոպ, Տիգրիս, Վրացի, Ուրալ, Դաւրեթ բառերը կը ցուցընեն անձ, կենդանի, առարկայ:

Աս բառերը, որ գոյութիւն ունեցող բան մը կը ցուցընեն, կ'ըսուին գոյական կամ անուն:

1. Հրահանգ. — Հետեւեալ բառերը գոյականներ են: Որոշեցիք բէ ո՞րը անձ կը ցուցնէ, ո՞րը կենդանի եւ ո՞րը առարկայ:

Որսորդ, թռչուն, փետուր, նաւաստի, տնտես, դերձան, ծիծառ, բորեան, գառնուկ, բամպակ, սոխ, լուսարար, ծխախոտ, մուկ, պինուր, հովիւ, մանիշակ, լու, մլուկ, գլուկ (յեպլեպի), փեսայ, մատնի, խոզ, խանութպան, շերամ, աճապարար, քարիւղ:

2. Հրահանգ. — Հետեւեալ սահմաններուն համեմատ գոյականներ գտէ:

Ի՞նչ կը կոչուի այն մարդը որ ձուկ կ'որսայ, որ հիւանդ կը բժշկէ, որ նաւ մը կը վարէ, որ դաս կուտայ, որ միս կը վաճառէ, որ պատ կը հիւսէ, որ մանուկները կը վարժէ, որ սայլ կը վարէ:

Ի՞նչ կը կոչուի այն կենդանին որ հաւկիթ կ'աճէ, որ հօտը կը պահպանէ, որ կառք կը քաշէ, որ արօր կը քաշէ, որ կռնակին վրայ կուտկէն ունի, որ կը զուայ, որ կը մայէ, որ կը մլաւէ, որ կը մեռնչէ, որ կը բզզայ:

Ի՞նչ կը կոչուի այն առարկան որով գիր կը գրեն, որով հաց կը կտրեն, որով փայտ կը տաշեն, որով պատ կը ձեփեն, որով բան մը կչուեն, որով մաղ կը սանտրեն, որով կար կը կարեն, որով քար կը տաշեն:

**Հարցումներ.** — 1. Ինչ է անունը: — Ինչու զոյական ալ կըսուի: [ Գոյութիւն կը նշանակէ ըլլալ: Գտէք գոյ արմատով շինուած բառերը ]:

2. ԴԱՍ. — ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ՏԵՍԱԿԸ

**2. Հասարակ տնուն.** — Խաճաքած կամ հովիւ բառը կը ներկայացընէ այն անձը որ ոչխար կ'արածէ: Զի բառը միեւնոյն տեսակէ ամէն կենդանիներու ալ կ'ըսուի: Կաղամար կ'ըսուի ամէն առարկայի որուն մէջ մեղան կը լեցընեն՝ գիր գրելու համար:

Այս հովիւ, ձի, կաղամար բառերը հասարակ տնուն են:

Ուրեմն հասարակ տնուն է ամէն զոյական որ միեւնոյն տեսակէ ամէն անձի և առարկայի կրնայ ըսուիլ:

**3. Յատուկ տնուն.** — Թորոս բառը մէկ անձ միայն կը նշանակէ, Միսիսիբի մէկ գետի մը անուն է: Հնդկի բառը կը պատշաճի մէկ ազգի կամ ժողովուրդի: Պոնտոս կամ ձանիկ մէկ գաւառի յատուկ անուն է և ամէն գաւառի չի պատշաճիր, ամէն լեռի Ուրալ չըսուիր, այլ այսինչ լեռի յատուկ անուն մ'է:

Արդ՝ Թորոս, Միսիսիբի, Հնդկի, Պոնտոս, Ուրալ յատուկ տնուններ են:

Յատուկ տնուն են այն զոյականները որ միակ անձի մը, միակ առարկայի մը կը պատշաճին. կամ միեւ-

նոյն տեսակէ որո՞ւ խումբի մը էակները կամ իրերը կը ջուլցընեն:

Յատուկ անունները զլիսագրով կը սկսին:

3. Հրահանգ. — Հետեւեալ բառերը զոյական են: Անոնց մէջէն ո՞րը հասարակ տնուն է և ո՞րը յատուկ տնուն՝ որոշեցէք բերանացի և գրաւոր:

Զի, ոչխար, Սողոմոն, Բարիզ, աթոռ, կաղնի, կէտ, կաւիճ, մահիճ, դահիճ, եղնիկ, եզնիկ, կովկաս, Նեղոս, բուրգ, բուրդ, գիծ, ծիծ, բիծ, Զաքէոս, Յովսէփ, Ալպեան, Սինա, Օամանցի:

4. Հրահանգ, — Գրեցէք մարդու ներքին գործաբաններուն անունները:

5. Հրահանգ. — Գրեցէք արհեստագործներու անուններ (10 հաս):

6. Հրահանգ. — Գրեցէք ձեր ընկերներուն անունն ու մականունը:

**Հարցումներ.** — 2. Ո՞ր բառերը հասարակ տնուն են. — 3. Ո՞ր բառերը յատուկ տնուն են. երկու տեսակէն ալ օրինակներ տուէր:

3. ԴԱՍ. — ՆԻԹՔԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ, ՎԵՐԱՑԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

**4. Նիւթական տնուն.** — Երբ պարտիզպան, նպուռ, Եսափար անունները գրուցեմ, միտքս կուգայ մարդ մը, միջատ մը, առարկայ մը զորոնք կրնամ աչքով տեսնել, ձեռքով շօշափել, ինչու որ նիւթական բաներ են:

**5. Վերացական տնուն.** — Բայց երբ ըսեմ սեր, խելի, ջանք, վախ, եռանդ, երգում, աղհատութիւն, հոգի, պաշիւ, այս բառերն ալ անուն են, բայց անոնց նշանակած բաները չեմ կրնար տեսնել, չեմ կըրնար շօշափել. միայն միտքով կ'ըմբռնեմ, կը զգամ:

ինչու որ նիւթական առարկաներ կամ էակներ չեն, այլ վերացական, աննիւթական, մտաւոր բաներ են:

6. — Վերացական անունները ընդհանրապէս ում, ուրիւն և ոյր կը վերջաւորին:

7. Հրահանգ. — Երկու սիւնակի մէջ զա՛ս զա՛ս գրեցե՛ք նիւթական անունները եւ վերացական անունները:

Ոտատում, հաճութիւն, տղայ, կրակ, ածուխ, արեւ, ծով, հոգի, աշխատութիւն, բարիք, կաքու, միտք, ծաղիկ, օձ, եռանդ, զգացում, հանք, ջանք, խոտ, էրիկ, կնիկ, քաղաք, փափաք:

8. Հրահանգ. — Սա վերացական անունները նիւթականի փոխեցէ՛ք՝ ուրիւն, ում կամ ոյր մասնիկները ջնջելով:

Երեկոյթ, բնութիւն, թաղում, ծերութիւն, ընկերութիւն, նաւապետութիւն, կօշկարութիւն, հասոյթ, բնոյթ, տէրութիւն, հայրութիւն, արքայութիւն, իշխանութիւն, սուլում, խնդում, մեռելութիւն, կնութիւն, քերականութիւն, գրացութիւն:

Հարցումներ. — 1. Ի՞նչ կը ցուցնէ նիւթական անունը: — 5. Ի՞նչ կը ցուցնէ վերացական անունը: — 6. Ի՞նչ մասնիկով կը վերջաւորին վերացական անունները:

4. ԴԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ 1-3 Գ. ՍԵՂՈՒ

7. Անուն. — Անունը բառ մ'է որ անձ, կենդանի եւ առարկայ կը ցուցնէ:

8. Հասարակ անուն. — Հասարակ անուն են այն գոյականները որ մի եւ նոյն տեսակէ՛ տալէն էակներու և իրերու կը յարմարին:

9. Ցատուկ անուն. — Մէկ անձի, մէկ առարկայի՛ կամ մէկ տեսակէ եղող անձերու եւ իրերու անունը յատուկ անուն կ'ըսուի:

Այսպէս են մարդ, քաղաք, գեղ, թաղ, փողոց, գետ, ծով, երկիր, լիճ, լեռ, եւայլն ցուցնող անունները:

10. Նիւթական անուն. — Այն անունները որ տեսանելի, շօշափելի էակներ կամ իրեր կը ցուցնեն, նիւթական անուն են:

11. Վերացական անուն. — Այն անունները որ շօշափելի բան մը չեն յայտներ, այլ մտքով կ'ըմբռնուին՝ վերացական անուն են: Այսպէս են ուրիւն, ում, ոյր վերջաւորող անունները:

5. ԴԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

9. — Գրեցէ՛ք 12 առաքեալներուն անունը:

10. — Գրեցէ՛ք հինգ անուն քաղաքի: Գրեցէ՛ք հինգ անուն անձի, հինգ անուն կենդանիի եւ հինգ անուն առարկայի:

11. — Գրեցէ՛ք հինգ անուն երկրի կամ պետութեան: Հինգ անուն ծառի, և հինգ անուն ուտելիքի:

12. — Կէտերուն տեղ դրէ՛ք յատուկ անուններ:

1... Օսմանեան պետութեան մայրաքաղաքն է: — 2... մարգարէն սաղմոսներ դրեց: — 3... ի նեղուցը կը դատէ Պարսոյ եւրոպական և ասիական ցամաքները: — 4... Օսմ. առաջին թագաւորն է: — 5... Գողիաթն սպաննեց: — 6... ամիրա հիմնեց Ազգ. Հիւանդանոցը: — 7... հնարեց հայերէն տառերը: — 8... դատաւ Ամերիկան: — 9.

... սպաննեց իր եղբայրը՝ Արէլ. — 10. ... եղաւ առաջին մարտիրոս: — 11. ... գտաւ տպագրութիւնը: — 12. ... աշխարհի հինգ մատերէն մէկն է: — 13. ... աշխարհի ամենէն բարձր լեռն է: — 14. ... դրախտէն վնասեց... ու... :

13. Հրահանգ. — Սա նիւթական անունները վերացական ըրէք՝ ուրիւն մասնիկով:

Լրագիր, գրագիր, հիդրինակ, մատենագիր, գիր, եղբայր, հովիւ, բուն, շուն, բարեկամ, հայր, կայսր, դուքս, գեղացի, քուրմ, վարդապետ, ժամկոչ, աշակերտ, գինւոր:

14. Հրահանգ. — Որոշեցէք հասարակ և յատուկ անունները:

Յովնան մարգարէ, Սահակ կաթողիկոս, Պետրոս առաքեալ, Ռէմլէ քաղաք, Ուրմիայի լիճ, Պալքան լեռներ, Անգղիայի կղզիներ, Կասպից ծով, Թուրքիայի ժողովուրդը, Պարսկաստանի սահմանները:

15. Հրահանգ. — Նոյն բառերը մէյմէկ խօսքի մէջ գործածեցէք:

Օրինակ. — Կասպից ծովը կը տարածուի Ռուսաստանի, Պարսկաստանի եւ Թուրքաստանի միջեւ:

6. ԴԱՍ. — ԲԱՅԻՆ ՏԵՐԸ

12. Բային ակերք՝ անուն. — 1. Երբ կ'ըսեմ Ձին կը վագե, ասով գաղափար մը կը յայտնեմ: Ձին գործ մը կը կատարէ: Ձի բառը, որ այդ գործը կատարող կենդանին կը ցուցնէ, բային սերն է:

2. Այս խօսքին մէջ բային սեր եղող բառը անուն մ'է:

13. Բային ակերք՝ դերանուն: — Երբ կ'ըսեմ՝ դուն դաս կը սեռես, նորէն գաղափար մը կը յայտնեմ:

Դուն բառը, որ դերանուն է, կը ներկայացնէ սերտելու գործողութիւնը կատարող անձը որուն կ'ուղղեմ խօսքս: Դուն բառը բային տէրն է:

Ուրեմն բայի սեր կրնան ըլլալ անունը եւ դերանունը:

Մտօք. — Դերանուն են ես, դուն, ան, ինք, մեք, դուք, անոնք, իրենք բառերը:

16. Հրահանգ. — Սա խօսքերը օրինակեցէք եւ բայերուն տակը մէկ գիծ քաշեցէք, սեր բայիներուն տակը երկու գիծ:

1. Ատաղձագործը տախտակ կը յղէ: — 2.

Տրուիչները նամակ կը ցրուեն: — 3. Հասկերը կը

փայլին: — 4. Օղբ տաք է: — 5. Մայրը կը յանդիմանէ անհնազանդ տղան: — Գայլը ոչխար կ'ուտէ: — 7. Յակորը վարպետ արհեստաւոր է: — 8.

Դուն խելացի տղայ ես: — 9. Ես իրաւունք չունիմ:

— 10. Ան թող երգէ, դուն ալ ձայնակցէ: — 11.

Միթէ մենք ձեր ընկերը չե՞նք: — 12. Յիսուս ըսաւ

«Դուք ամէնքդ ալ եղբայր էք»: — 13. Ինք գիտե-

սաւ, ես ալ բարեւեցի: — 14. Հովը կը սուլէ:

— 15. Ես ալ բարեւեցի: — 14. Հովը կը սուլէ:

17. Հրահանգ. — Ոս խօսքեր ամբողջացուցեք գոյական սեր բայինք դնելով,

..... կը վրնջէ, ..... կը զոսայ, ..... կը պոռոչայ, ..... կը բառաչէ, ..... կը մայէ, ..... կը հաչէ....., ..... կը մլաւէ, ..... կը կոկոսայ, ..... կը ճուրջայ, ..... կը թնծկայ, ..... կ'ոռնայ, .... կը մոնչէ, ..... կը սուլէ, ..... կը բզզայ, ..... կը ճոճոսայ:

(Տես Լրացուցիչ Քերականութ. տիպ 1896 էջ 12.):

**Հարցումներ. — 12.** Ինչ կ'ըսուի այն բառը որ անձ, կենդանի եւ իր կը նշանակէ եւ բային նշանակած գործը կը կատարէ: — **13.** Ո՞ր բառեր կրնան տէր բայի ըլլալ: — Անունին դերը կատարող բառը ի՞նչ կ'ըսուի: — Որո՞նք են դերանունները:

**7. ԴԱՍ. — ԲԱՅԻՆ ԼՐԱՑՈՒՑԻՉԸ ԿԱՄ ԽՆԴԻՐԸ**

**14.** Բային խնդիրները. — Երկրագործը ցորեն կը ցանկ արտին մէջ:

Այս խօսքին մէջ բային տէրն է երկրագործը, բայն է կը ցանկ:

Իսկ ցորեն և արտին մէջ բառերն ալ, որոնք խօսքը կ'ամբողջացընեն, կը կոչուին բային խնդիրները կամ լրացուցիչները:

Ի՞նչ կը ցանէ. — Ցորեն: Այդ ցորեն բառը, որ ի՞նչ հարցման պատասխանն է, կը ցանկ բային խնդիրն է:

Երկրագործը ցորեն կը ցանէ՝ ո՞ւր. — Արտին մէջ Աս արտին մէջ բառն ալ ցանել բային խնդիր է:

Յովսէփ Եգիպտոսն ազատեց սովէն:

Գիտենք արդէն որ Յովսէփ (անունը) տէր բային է, և ազատեց բայ է:

Յովսէփ ազատեց ի՞նչը. — Եգիպտոսը:

Յովսէփ Եգիպտոսն ազատեց ինչէ՞ն: — Սովէն:

Արդ՝ Եգիպտոս և սովէն բառերն ալ ազատեց բային խնդիրներն են:

Հրահանգ 18. — Սա խօսքերուն մէջ բայերը շեղադիր դրուած են: Տէր բայիներուն տակէն մէկ դիժ և խնդիրներուն տակէն երկու դիժ քաշեցէք:

1. Ոչխարները կ'արածին դաշտին մէջ: — 2. Շուները անոնց մօտ կը հսկեն: — 3. Հովիւն ալ

որինք կ'ածէ: — 4. Գայլերը չեն կրնար մօտեցալ հօտին: — 5. Եթէ ուզեն ոչխարներէն մէկը յափեսակել, շունը կը հաչէ բարձր ձայնով: — 6. Հովիւը տեղէն կը ցատէ: — 7. Ծօկանը ձեռք կ'առնէ: — 8. Կը յարձակի գայլին վրայ: — 9. Ես տեսած եմ խաչնարածներ որ գայլերու հետ կռուած են և իրենց ոչխարներն անոնց բերնէն խլած են: — 10. Շունը կ'օգնէ հովիւին, ան ալ գայլին վրայ կը վազէ, անոր վէզը կը խածնէ և քող չի տար որ հօտին փասս հասցընէ:

19. Հրահանգ. — Օրինակին համեմատ խօսքեր տրեցէք: — Օրինակ. — Արեւն ու լուսինը կը լուսաւորեն երկիրը:

Տէր բայի. — Արեւն ու լուսինը. — Ձին ու եզը. — Պոլսն ու այծը. — Հայրն ու մայրը. — Գետն ու առուն. — Սոխակն ու խայտիտը:

Բայ. — Կը դայլայլեն, կը սիրեն, կ'ոտոզեն, կը լուսաւորեն, կուտան, կը քալեն:

Խնդիր. — Արօրը, գեղեցիկ նուագներ, իրենց զառակները, երկիրը, պարտէզները, կաթը:

**Հարցումներ. — 14.** Բային իմաստը ամբողջացընող բառը ի՞նչ կը կոչուի: — Քանի՞ տեսակ լրացուցիչ կայ: — Ի՞նչ տարբերութիւն կայ տէր բային ու լրացուցիչին մէջ:

**8. ԴԱՍ. — ՍԵՌԻ ԽՆԴԻՐ՝ ԲՆՈՒԹԵԱՆ, ԽՆԴԻՐ**

**15.** Սեռի խնդիր. — Մայրը կը սնուցանէ իր մանկիկը: Աս խօսքին մէջ մանկիկը բառն է խընդիր որ կը պատասխանէ զո՞վ (էիմի՞) հարցումին:

Որտորդը քոչուն կ'որսայ: Հոս ալ քոչուն բառն է

խնդիրը եւ կը պատասխանէ ի՞նչը հարցումին :

Արդ, զո՞վ, ի՞նչը հարցումով գտնուող խնդիրները կը կոչուին սեռի խնդիր :

**16.** Բնութեան խնդիր. — 1. Վարժուհին տեսարակ բաժնեց իր առակերտներուն : — 2. Գինին կը շինուի խաղողէն : — 3. Ոտոր կը քաղեն մանգաղով : — 4. Միծառը բոյն կը շինէ՝ սանիկներուն վրայ : — 5. Առիւծը կը բնակի անտառներուն մէջ :

Շեղագիր բառերը (առակերտներուն, խաղողէն, մանգաղով, սանիկներուն վրայ, անտառներուն մէջ) նոյնպէս խնդիրներ են որ կը լրացընեն իրենց քով գտնուող բայերուն իմաստը : Բայց աս խնդիրները գտնելու համար զո՞վ կամ ի՞նչը հարցումը չենք կըրնար ընել :

Պէտք է ըսենք. 1. Վարժուհին տեսարակ բաժնեց. որո՞ւ — իր աշակերտներուն : — 2. Գինին կը շինուի. ինչի՞նչ. — խաղողէն : — 3. Ոտոր ինչո՞վ կը քաղեն. — մանգաղով : — 4. Միծառը բոյն կը շինէ. — ո՞ւր, ո՞ր տեղեր. — տանիքներուն վրայ : — 5. Առիւծը ո՞ւր կը բնակի. — անտառներուն մէջ :

Աս տեսակ հարցումներուն պատասխանող բառը բնութեան խնդիր կը կոչուի :

Բնութեան խնդիրը գտնելու համար, բային քով աս հարցումները դնելու է.

Որո՞ւ, որմե՞, որո՞վ, ինչի՞, ինչե՞, ինչո՞վ, ե՞րբ, ու՞ր, եւայլն :

**20.** Հրահանգ. — Կարգացիք հետեւեալ հասուածք, ետք օրինակեցե՛ք ձեր տեսրակին մէջ՝ ստորագծելով միայն բնութեան խնդիրները :

### ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Յարութիւն ամերա Պէդճեան որ ապրած է 19րդ դարու մէջ, առաքինի գործերով անմահացուցեր է իր անունը : Իր նպատակով շատ եկեղեցիներ շինուցան Պոլսոյ մէջ, գիրքեր նուիրուցան դպրոցներու, հաստատուեցաւ մանաւանդ Ազգ. Հիւանդանոցը Եէտի Գուլէի դուրսը : Այդ բարի գործը միշտ երախտագիտութեամբ կը յիշուի ազգէն և հիւանդանոցին մէջ պատասպարուող հիւանդներէն, ծերերէն, անկարներէն և որբերէն : Հիմա ազգին դրամով կը մատակարարուի այդ հաստատութիւնը, և՛ վեհափառ Սուլթանէն հովանաւորուած՝ օրական հացի ու մսի բաւականաչափ նպաստ կը ստանայ : Երանի՛ կարդանք աղքատները սիրողներուն և անոնց օգնութեան համողներուն :

Հարցումը. — **15.** — Լրացուցի՛ր կամ խնդիրը քանի՞ տեսակ է : — Ի՞նչ հարցումով կը գտնուի սեռի խնդիրը : — **16.** — Իսկ բնութեան խնդիրը :

**9.** ԴԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ 6, 7, 8 ԴԱՍԵՐՈՒՆ

**17.** Տէր բայի. — Այն բառը, որ կը ցունէ գործողութիւնը կատարող կամ կրող անձը, կը կոչուի բային տէր :

**18.** Դերանուն տէր բայի. — Ես, դուն, ան, ինք, մեք, դուք, անոք, իրեք բառերը դերանուն են :

Բայի տէր կրնան ըլլալ Գոյականը և Գերանունը :

**19.** Լրացուցի՛ր կամ խնդիր. — Բայի մը խնդիր է այն բառը որ նոյն բային իմաստը կ'ամբողջացնէ :

**20.** Սեռի խնդիր. — Ոտքի մը մէջ զո՞վ, ի՞նչը հարցումներուն պատասխանող բառը սեռի խնդիր է :



21. Բնութեան խնդիր. — Որո՞ւ, որս՞, որո՞վ, ո-  
րո՞ւ համար, որո՞ւ հետ, կամ ի՞նչ բանի՞, ի՞նչ բանե,  
ի՞նչ բանով, ինչի՞ համար, ինչի՞ հետ, ինչի՞ մեջ ևլն.  
հարցումներուն պատասխանող բառը բնութեան խն-  
դիր է :

10. ԴԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

21. Կարն բառերով պատասխանեցե՛ք սա հար-  
ցումներուն :

1. Զիւնը ի՞նչ կ'ըլլայ արեւին տակ : — 2. Ուր  
կ'աշխատին հանքագործները : — 3. Գարունը ի՞նչ  
կ'ընէ այգեգործը : — 4. Հովիւին շունը ի՞նչ օգուտ  
ունի : — 5. Գիշերապահները ե՞րբ կը հսկեն : — 6.  
Անձրեւին ջուրերը ո՞ւր կ'երթան : — 7. Ո՞ւր կը  
բուսնի ցորենը : — 8. Իսկ բաթաթէ՞սը : — 9. Ո՞ր  
աշակերտ հոգ կը տանի իր դասերուն : — 10. Այ-  
բուրենը ո՞ր գրքէն սորվեցար : — 11. Ինչի՞ մէջ կը  
լեցընեն գինին : — 12. Որո՞ւ ողորմութիւն տալու է :

22. Սա խօսերուն մէջ սեռի խնդիրներուն ցա-  
կէն գիծ փառեցե՛ք :

1. Հացագործը խմոր կը թրէ : — 2. Մուկը փայտ  
կը կրծէ : — 3. Վայրենին հիւղակ կը շինէ : — Ագա-  
րակապանը ցորեն կը ծախէ : — 5. Թագաւորը ազ-  
գեր կը կառավարէ : — 6. Ես քեզ շատ կը սիրեմ :

23. Բնութեան խնդիրներուն ցակ գիծ փառեցե՛ք :

1. Գեղացին կարագ կը վաճառէ խանութպանին :  
— 2. Բրոջմէս նամակ առի : — 3. Բարեկամիդ հա-  
մար գիրք մը գնէ : — 4. Ռուբէն իր եղբօրը հետ կը  
խաղայ : — 5. Մեր ծնողքէն պարգեւ ստացանք : —  
6. Դրամով ամէն բան չի գնուիր : — 7. Թռչունը

կ'երգէ ծառերուն վրայ : — 8. Կայծուիկը կը փայլի  
գիշեր ատեն : — 9. Ցորենը կը լեցընենք պարկերու  
մէջ և ջաղացպանին կը տանինք որ աղօրիքով ման-  
րէ, ալիւր շինէ ցորենը : — 10. Մայրը կը գուրգու-  
րայ իր դուկին վրայ :

11. ԴԱՍ. — ԵՐԵՔ ԴԵՄՔԵՐԸ

22. Առաջին դեմք. — Ես կ'երգեմ, ես կը խօսիմ,  
ես կը կարդամ խօսքերուն մէջ ես բառը առաջին  
դեմքի դերանուն է :

23. Երկրորդ դեմք. — Դուն կ'երգես, դուն կը  
խօսես ևայլն. դուն բառը երկրորդ դեմքի դերանուն է :  
Դուն կը ներկայացնէ այն անձը որուն խօսք կ'ուղղենք :

24. Երրորդ դեմք. — Երբ Յակոբը յիշելով կ'ը-  
սեմ. ան կ'երգէ, Յակոբ անունին տեղ կը գործա-  
ծեմ ան բառը, որ երրորդ դեմքի դերանուն է, և կը  
ցուցընէ այն անձը որուն վրայ կը խօսիմ :

24. Հրահանգ. — Սա խօսերուն մէջ ո՞ր դերա-  
նունները Ա. դեմք կը ցուցընեն, որո՞նք Բ. դեմք և ո-  
րո՞նք Գ. դեմք :

Ես կը մեկնիմ : Դուն չե՞ս կարդար : Ա՞ն ով է :  
Դո՞ւն ալ կեր : Ան թող լռէ : Դուն խօսէ, ես ձայն  
չեմ հաներ : Ես կար կը կարեմ, ան լուացք պիտի  
ընէ : Ես ու դուն եղբայր ենք : Ան ու ես մէկ գիրք  
կը կարդանք :

25. Հրահանգ. — Կեսերուն քեզ յարմար դերա-  
նուններ դրե՛ք :

..... կ'աղաչեմ : ..... բարի տղայ է : ..... որո՞ւ  
տղայ ես : ..... ի՞նչ կ'ուտես : ..... ո՞ր տեղացի է : .....

քու ընկերդ չե՞մ : ..... չե՞ս ուզեր խազալ, ուրեմն  
..... ալ չեմ խազար :

Հարցումներ. — 22. Ո՞րն է Ա. դէմքի դերանունը. —  
23. Իսկ Բ. դէմքի դերանունը. — 24. Ո՞ր դերանունը Գ.  
դէմք կը ցուցնէ : — Անունին տեղ ի՞նչ բառեր կը գոր-  
ծածուն իրրեւ բայի տէր :

12. ԴԱՍ. — ԵՐԿՈՒ ԹԻԻԵՐԸ

25. Բայր՝ եզակի. — Ես, դուն, ան, ինք բառերը  
կը ցուցնեն թէ իրենց քովի բայը եզակի է :

26. Բայր՝ յոնակի. — Մենք, դուք, անոնք, ի-  
րեք բառերը կը ցուցնեն թէ իրենց քովի բայը յոն-  
ակի է :

	եզակի	ցորնակի
Ես կ'երգեմ	Մենք կ'երգենք	
Դուն կը խօսիս	Դուք կը խօսիք	
Ան, ինք կը կարդայ	Անոնք, իրեք կը կարդան :	

27. Բայից բիւր. — Ասկէ կը հասկցուի թէ բա-  
յը կ'ըլլայ եզակի կամ յոնակի :

28. Հրահանգ. — Սա եզակի խօսքերը յոնակի րեհէ :  
[ Օրինակ. Անոնք մեծ մարդ են : ]

Ան մեծ մարդ է : — Դուն շատ կ'աշխատիս : —  
Ինք թող դայ : — Ես « Նոր Դպրոց » կը կարդամ : —  
Ան կը խօսի : — Դուն շատ կը հառիս : — Ես աղէկ  
կ'երգեմ : — Ան բարի մարդ է : — Դուն անոր մի՛  
նայիր :

27. Հրահանգ. — Կարդացէք սա հատուածը, ետ-  
քը գրեցէք ձեր աւարակին մէջ՝ որոշելով բայերը մէկ  
գիծով ու ատէր բայիները՝ երկու գիծով :

Մ Ո Ւ Կ Ը

Մոխրագոյն՝ փափուկ մորթով պատած է մուկը :  
Մուր աչքերը կը փայլին ու կը դիտեն ամէն կողմ :  
Թաթերը շատ փափուկ են : Շնորհալի կերպով կը  
ցատքուտէ : Արթուն ու զգուշաւոր է : Ան ի՛նչ սի-  
րուն ակուաներ ունի : Տղաքը պէտք չէ վստահին աս  
փոքրիկ, նուրբ ու սրածայր ակուաներուն : Գտածը  
կ'ուտէ : Մուկ չէ՞ մի : Կաշին անգամ կը կրծէ : Ես  
շատ անգամ տեսած եմ մարդիկ որ կ'ըսեն . Լեզուիս  
ծայրը կը կսկծէ . մկան կերուք եմ կերեր . Իրաւ ալ  
ան պիտիտիկ կենդանին , որ հազիւ ձեռքիս չափ է ,  
ամէն բանի կը դպչի , ամէն բան կը կրծէ . ամէն  
չարութիւն կ'ընէ մեր տուներուն մէջ . Շտեմարանէն  
ցորեն կը կրէ , թուղթ կը պատուէ , եւայլն : Վերջա-  
պէս մուկէն զգուշանալու ենք՝ դուն ալ . ես ալ . ա-  
մէնքս ալ :

28. Հրահանգ. — Նորէն գրեցէք նոյն հատուածը  
եւ եզակի բայերուն տակ մէկ գիծ քաշեցէք, յոքնա-  
լի բայերուն տակ երկու գիծ քաշեցէք :

29. Հրահանգ. — Կարդացէ՛ք նոյն հատուածն ու  
ըսէք թէ ատէր բայիները ի՞նչ դէմքէ են :

Հարցումներ. — 25. Եզակի բայի մը քով ի՞նչ թիւ տէր  
բայի կը դրուի . — Որո՞նք են եզակի դերանունները : — 26.  
Որո՞նք են յոքնակի դերանունները : — 27. Բային թիւը բանի՞  
է : — Եզակին ի՞նչ կը ցուցնէ : — Իսկ յոքնակին :

13. ԴԱՍ. — ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ԹԻԻԸ

28. Մէկ անձ , մէկ կեղտանի , մէկ իր . — Երբ  
կ'ըսենք մարդ մը , կասու մը , գիրք մը . հոս մարդ

բառը մէկ անձ միայն կը ցուցընէ, կասու բառը մէկ կենդանի կը ցուցընէ, զիր բառը մէկ առարկայ կը ցուցընէ :

**29.** Շատ աճներ, շատ կենդանիներ, շատ իրեր. — Բայց երբ ըսեմ մարդե, կասուներ, զիբե, ան ատեն մարդե գոյականը շատ մը անձեր կը ցուցընէ, կասուներ գոյականը շատ մը կենդանիներ և զիբե գոյականը շատ մը գիրքեր կը ցուցընէ :

**30.** Անուններուն բիւր. — Ուրեմն անուններն ալ բիւ ունին, այսինքն մէկ կամ շատ անձ, մէկ կամ շատ կենդանի, մէկ կամ շատ իր կը ցուցընեն :

**31.** Եզակի տուն. — Երբ գոյականը մէկ անձ, մէկ կենդանի. մէկ իր կը ցուցընէ՝ այն ատեն եզակի է : Ինչպէս. մեկ տուն, մեկ տուն, մեկ մում :

**32.** Յոնակի տուն. — Երբ անունը շատ անձ, շատ կենդանի, շատ առարկայ կը ցուցընէ, ան ատեն կ'ըսուի թէ յոնակի անուն է :

Ինչպէս. Հայրե, սագե, հացե.  
Աղջիկներ, ջորիներ, գաւաթներ :

**30.** Հրահանգ. — Չա՛ս գա՛ս սիւնակներու մեջ գրեցե՛ք սա անունները : Առաջին սիւնակին մեջ գրեցե՛ք եզակի անունները, երկրորդին մեջ յոնակի անունները :

ժամ, պատ, գիրեր, աշտանակներ, թերթեր. վարդ, սարդ, զարդեր, թարթիչ, յօնքեր, ընկեր, բեռ, բառեր, չամիչ, տուն, շուներ, քոյրեր, ճամբայ, մատիտ, ներ, տէրեր, աներ, բաներ, վանք, հանքեր, թուփ, գորգեր, ոստիկաններ :

**31.** Հրահանգ. — Կարդացե՛ք սա հասուածը : Ե՛սք գրեցե՛ք՝ եզակի անուններուն տակ մեկ գիծ եւ յոնակի անուններուն տակ երկու գիծ քաշելով :

Ս Ե Ր Մ Ը

Մեր ընական երկրագունտը լեցուն է սերմերով զորոնք ցանած է Աստուծոյ արարչագործ ձեռքը : Բոլոր անտառներ, բոլոր պտղատու ծառեր, գոյնզգոյն ծաղիկներ, կանաչ խոտեր և զանազան բանջարեղէն բոյսեր և ամէն բուսական բաներ, սերմի հատիկներէ առաջ եկած են : Այս տեղ դուն վառք տուր Աստուծոյ, հողիովդ համբուրէ՛ անոր նախախնամ ձեռքը որ՝ այս երկիրն իբրեւ ժառանգութիւն և իբրեւ անպատ զրամագլուխ տալով մարդուն՝ ամէն տեսակ սերմերն ալ երկրին հետ պարգևեց : Եթէ առանց սերմի՝ չոր և անբոյս երկիր միայն տար, ի՞նչ կ'ըլլար մարդուն վիճակը : Ա՛լ չէր կրնար ապրիլ մարդէակը, վասն զի մեր սնունդն ու մեր կեանքը երկրի սերմարոյսերն են :

Պատիկ եւ թողնիկ, է. Խ. Հ.

**32.** Հրահանգ. — Նոյն հասուածին մեջ ո՞ր բառերը սեռի խնդիր են, եւ ո՞րոնք բնութեան խնդիր :

**Հարցումներ.** — **28—32.** — Ի՞նչ կ'ըսուի այն անունը որ մէկ անձ, մէկ կենդանի, մէկ առարկայ կը ցուցընէ : — Իսկ մէկէ աւելի ցուցընող անունը ի՞նչ թիւ կ'ըսուի :

14. ԴԱՍ. — ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ԹԻԻԸ

ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԻՆՉՊԵՍ ՅՈՔՆԱԿԻ Կ'ԸԼԼԱՆ

**33.** Անուններուն բիւր ի՞նչպէս կ'որոշուի. — Անունները եզակիի մէջ ուրիշ կերպ կը գրուին, յորնակիի մէջ ալ ուրիշ կերպ :

Երբ կ'ըսեմ մէկ եղբայր, մէկ հաւ, մէկ նաւ, եղբայր, հաւ, նաւ եզակի են : Աս է իրենց նախնական ու պարզ ձեւը :

Երբ յօքնակի ըլլան, ուրիշ կերպ կը գրուին. Ի-բննց ծայրը եւ կամ ներ կը կցուի, այսպէս.

Նղբայրներ, հաւեր, նաւեր:

**34. Կանոն.** — Անունները յօքնակի շինելու համար անոնց ծայրը եւ կը կցենք (երբ միտմանկ են),  
ներ » » (երբ բազմամանկ են):

**32. Հրահանգ.** — Սա միավանկ եզակի բառերուն ծայրը եւ մասնիկը կցելով յոքնակի րեւ:

Հայր, մայր, քոյր, մամ, պապ, հաւ, հաց, ջուր, յոյս, աչք, քիթ, վիզ, մատ, մազ, մաս, դաս, փայտ, պայտ, կաթ, վարդ:

**33. Հրահանգ.** — Սա բազմամանկ եզակի բառերուն ծայրը ներ աւելցրելով յոքնակի րեւ:

Նղբայր, գաւակ, աղջիկ, հանի, ընկեր, դրացի, վարժապետ, վարդապետ, աշակերտ, վարժուհի, դպրոց, փողոց, պարտէզ, ծաղիկ, խաղող, գինի, կոնակ, կոճակ, դերձան, հագուստ, անձրեւ:

15. ԳԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ 11-14 ԴԱՍԵՐՈՒ

**35—37. Բայերուն երեւ դէմերը.** — Առաջին դէմն է խօսողը, որուն տեղ կը գործածուի ես, մեք դերանունները:

Երկրորդ դէմն է այն անձը որուն կ'ուղղենք մեր խօսքը և կը գործածենք դուն, դուք դերանունները:

Երրորդ դէմն է այն անձը որուն վրայ կը խօսինք, ըսելով՝ ան, ինք, անոնք, իրենք:

**38. Բայր՝ եզակի քիւով.** — Երբ գործողութիւնը կատարողը մէկ անձ կամ իր է, բայը կը գրուի եզակի. այն ատեն տէրբային կ'ըլլայ ես, դուն, ան, ինք կամ (Գ. դէմքի համար) գոյական մը:

**39. Բայր՝ յոքնակի քիւով.** — Երբ շատ մը անձեր շատ մը իրեր կը կատարեն գործը, այն ատեն բայը կը գրուի յօքնակի, և տէր բայի կ'ըլլան մեք, դուք, անոնք, իրենք դերանունները կամ (Գ. դէմքի համար) մէկէ աւելի անուններ:

**40. Բայերուն քիւր.** — Բայերը կը գործածուին կզակի կամ յօքնակի թիւով:

**41—45.** — Անուններն ալ ունին եզակի և յօքնակի: Մէկ էակ, մէկ իր ցուցընող անունները եզակի են, իսկ երբ շատ անձ, շատ կենդանի, շատ առարկայ կը ցուցընեն, յօքնակի են:

**46. Անունները յոքնակի բնուր կանոն.** — Եզակի անուն մը յօքնակի ընելու համար ծայրը եւ կամ ներ աւելցրենք է:

Միավանկ անունները եւ մասնիկով, իսկ բազմամանկ անունները ներ մասնիկով յօքնակի կ'ըլլան:

16. ԳԱՍ. — ԲԱՅԻՆ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԸ

**47. Ներկայ.** — Երբ կ'ըսեմ կը կարգամ, կը հասկցուի թէ կարդալու գործը հիմա կ'ընեմ, հիմա կը կարդամ: Ասիկա է բային ներկայ ժամանակը:

**48. Անցեալ.** — Երբ կ'ըսեմ երեկ կը կարգայի, երեկ կարգացի, կը հասկցուի թէ անցած ժամանակի մէջ կարդացած եմ: Աս ալ բային անցեալ ժամանակն է:

**49. Ապագի.** — Եւ երբ կ'ըսեմ, վաղը պիտի կարգամ, կը հասկցուի թէ կարդալու գործը վաղը պիտի ընեմ, այսինքն դալիք ժամանակ մը:

Այս ժամանակն ալ կը կոչուի ապագի:

**50. Ժամանակ.** — Ըսել է, բային ժամանակը ցոյց կուտայ թէ գործ մը ճիմա կ'ըլլայ, կամ երեկ եղաւ կամ վերջը՝ վաղը պիտի ըլլայ,

Ներկայ ժամանակ ըսելով կը հասկցուի թէ գործը այս վայրկեանիս կատարուելու վրայ է :

Անցած ժամանակը ցոյց կուտայ թէ զործը կատարուած լինցած է :

Ապառնի ժամանակը կը ցուցնէ թէ գործը այս վայրկեանէն ետքը պիտի կատարուի :

Բայը կրնայ գործածուիլ ներկայ , անցեալ և ապառնի ժամանակով :

34. Հրահանգ. — Սա խօսքերն օրինակեցեք եւ որոշեցեք թէ ո՞ր բայերը ներկայ ժամանակ կը ցուցնեն,

ո՞ր	»	անցած	»	»
եւ ո՞ր	»	ապառնի	»	»

Բարեկամս վաղը պիտի գայ : — Հիմա կ'աշխատիմ, վաղը հանգիստ պիտի ընեմ : — Երէկ ճամբայ ելաւ : — Ութ օր առաջ կատարեցինք միտուութիւնը : — Գալ կիրակի ագարակ պիտի երթանք : — Հերու ալ գացինք : — Այս սղան իրաւ խելօք կը կենայ : — Տնտեսը ջուր չի բերեր : — Ծարաւ ենք : — Դուն ալ ջուր մը չպիտի խմես : — Այո՛, կը խմէի, բայց հիմա քրտնած եմ. քիչ մը վերջը պիտի խմեմ :

Հարցումներ. — 47. Ո՞րն է այն ժամանակը որ կը ցուցնէ թէ գործը կը կատարուի խօսուած պահուն. — 48. Իսկ արդէն կատարուած գործ մը ցուցնող ժամանակին ինչ կ'ըսուի : — 49. Վերջը կատարուելիք գործը ցուցնող ժամանակը որն է : — 50. Որո՞նք են բային երեք ժամանակները :

17. ԴԱՍ. — ԲԱՅԻՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

51. Եղանակ. — Բային ցուցուցած գործը այլ և այլ ձեւերով կրնայ բացատրուիլ :

Այս այլ և այլ ձեւերը կը կոչուին եղանակ :

52. Սահմանական եղանակ. — Երբ ըսեմ Սիմօն

դաս կը սորվի, կը հաստատուեմ, կը ճշդեմ, կը սահմանեմ թէ գործը կատարողն է Սիմօն : Այս տեղ կը սորվի բայը սահմանական եղանակ է :

53. Հրամայական եղանակ. — Երբ Սիմօնին ըսեմ. դաս կարգա՛, կը հրամայեմ գործ մը կատարել : Ան ատեն կարգա՛ բայը հրամայական եղանակ է :

54. Ստորագասական եղանակ. — Կ'ուզեմ որ Սիմօն դաս սորվի : Այս խօսքին մէջ սորվի բայը կ'ուզեմ բային կապուած է, անկէ կախում ունի եւ անոր ստորագաս եղած է : Հոս ալ սորվի բայն ստորագասական եղանակ է :

55. Աներեւոյք եղանակ. — Դաս սորվիլը օգտակար է Սիմօնին : Աս խօսքին մէջ սորվիլ բայը ընդհանուր եւ անորոշ կերպով կը բացատրէ գործ մը, որուն ժամանակն յայտնի չէ : Աս տեղ ալ սորվիլ բայը աներեւոյք եղանակ է :

56. Ընդունելութիւն կամ Դերբայ. — Վերջապէս երբ կ'ըսեմ, Սիմօնին սորված դասը, Դաս բառին յատկութիւնը, ինչպէս ըլլալը կը յայտնեմ սորված բայով : Աս բայն ալ ընդունելութիւն կամ դերբայ է :

35. Հրահանգ. — Ի՞նչ եղանակ են բայերս սա խօսքերուն մէջ :

Ես դաս պիտի սորվիմ, — Չեմ ուզեր որ ժամանակդ պարապ անցընես : — Կարդա՛, սղա՛ս, կարդա՛ որ մարդ ըլլաս : — Ապրիլն անհրաժեշտ չէ, բայց աշխատիլն անհրաժեշտ է : — Մարդս պէտք է ճամբորդած ըլլայ, ան ատեն է որ շատ բան կը սորվի : — Առածը կ'ըսէ. « Ծատ ապրողը չգիտէ, շատ ճամբորդողը գիտէ » : — Յիսուս ծնաւ. Հրէաստանի մէջ : — Սիմօն, դաս պիտի սորվի՞ս :

36. Հրահանգ. — Երեւական խօսք շինեցե՛ք 1.

Սահմանական եղանակէ բայով, 2. Ստորադասականով, 3. Հրամայականով :

Հարցումներ. — 51. — Ի՞նչ կը ցուցնէ բային եղանակը : — Եղանակը բանի՞ է : — Որո՞նք են : — 52. — Ի՞նչ կը ցուցնէ սահմ. եղանակը — 53. — Իսկ հրամայականը — 54. — Ստորադասականը : — 55. — Աներեւոյթը : — 56. — Ընդունելութիւնը :

18. ԴԱՍ. — ԲԱՅԻՆ ԵՐԵՔ ԼԾՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԱՐՄԱՏ ԵՒ ՎԵՐՁԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆ

57. Բայը խոնարհել. — Բայի մը ամէն եղանակները, ժամանակները, դէմքերն ու թիւերը գրով կամ բերնուց ըսելը բայը խոնարհել կը կոչուի :

58. Առաջին լծորդութիւն. — Բային առաջին ձևը, որ ել կը վերջաւորի. Ա. լծորդութիւն է :

59. Երկրորդ լծորդութիւն. — Իլ վերջաւորող բայերը երկրորդ ձևի կամ լծորդութեան բայ են :

60. Երրորդ լծորդութիւն. — Այն բայերն ալ որոնց աներեւոյթը ալ կը վերջաւորի : Գ. լծորդութեան բայ են :

61. Արմատ եւ վերջաւորութիւն. — Եզբել, երգեցի, երգած բայերուն մէջ կայ երգ մասը որ ամենուն մէջ ալ նոյնն է : Բային այս մասը կը կոչուի արմատ եւ անփոփոխ կը մնայ :

Իսկ ել, եցի : ամ մասերը բային վերջաւորութիւնն են որ եղանակին, ժամանակին, թիւին, դէմքին համեմատ կը փոխուին :

37. Հրահանգ. — Սա բայերը երեք սիւնակի մեջ գաս գաս գրեցէք որոշելով լծորդութիւնները :

Մտածել. կարդալ, խորհիլ, տապկել, մոռնալ,

անցնիլ, գանիլ, բանիլ, թքնել, ապրիլ, դողնալ, դողալ, ազօթել, յուսալ, տանջել, տանջուիլ, փաթթել, պատիլ : հաղալ, փաթթուիլ, դոցել :

19. ԴԱՍ. — ԱՄՓՈՓՈՒՄ 16, 17, 18 ԴԱՍԵՐՈՒ

62. Ժամանակ. (47—50)—Ժամանակը ցոյց կուտայ թէ բային նշանակած գործը հիմա կը կատարուի, կամ արդէն կատարուած է և կամ ապագային պիտի կատարուի : Ուրեմն ժամանակը երեք է. ներկայ, անցեալ, ապառնի :

63. Եղանակ. (51—56)—Ընել կամ ըլլալ ցուցնելու այլ և այլ ձևերը կը կոչուին բայի եղանակներ : Հինգ եղանակ կայ.

Սահմանական որ իրողութիւնը կը հաստատէ : Հրամայական որ պատուէր, հրաման կը յայտնէ : Ստորադասական որ կը ցուցնէ թէ գործ մը ուրիշ գործէ մը կախում ունի :

Աներեւոյթ որ ընդհանուր, անորոշ գործողութիւն մը կը յայտնէ :

Ընդունելութիւն որ անձերուն կամ իրերուն որպիսութիւնը կը ցուցնէ :

64. Բայը խոնարհել. (57)—Բայի մը ամէն եղանակները, ժամանակները, դէմքերն ու թիւերը կարգով զրուցել կամ գրելն է խոնարհել :

65. Երեք լծորդութիւն. (58—60) — Բայերը երեք ձևով կը վերջաւորին, այսինքն երեք լծորդութիւն ունին. Ա. լծորդութեան բայերը ել կը վերջաւորին, Բ. » » իլ » » Գ. » » ալ » »

**66.** Արմատ եւ վերջաւորութիւն. (61)—Բային արմատը այն մասն է որ ամբողջ խոնարհումին մեջ անփոփոխ կը մնայ, իսկ վերջաւորութիւնը այն մասն է որ կը փոփոխի եղանակին, ժամանակին, թիւին ու դէմքին հետ:

20. ԴԱՍ. — ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ

38. Հրահանգ. — Սա խօսքերուն մեջ բայերուն ցակին գիծ քաշեցէք: Ետք ըսէք թէ ի՞նչ թիւ են (եզակի՞ թէ յոնակի):

- 1. Ես կը ճաշեմ, դուն կը խօսիս: — 2. Ան կը պոռայ, մենք կը խնդանք: — 3. Հովիւը ոչխար կ'արածէ: — 4. Կարելի՞ բան է որ ծնողքը չսիրես: — 5. Գիւղ երթալու միտք ունի՞ք: — 6. Ուժէզ վեր բաներու կը ձեռնարկես: — 7. Կանչեցէք տեսնեմ՝ ի՞նչ կ'ըսէ աս մարդը:

39. Հրահանգ. — Ըսէ՛ք, ի՞նչ դեմք են նոյն բայերը:

40. Հետեւեալ բայերը օրինակեցէ՛ք՝ վերջաւորութիւնը արմատէն գտելով:

Պարել, կը պարէ, պարած, պարեցին, կը պարե՞ս, պիտի պարե՞ս, կը պարենք, պարէ՛:

Նմանցուցի, նմանցընել, կը նմանի, նմանէինք, նմանեցաւ, նմանէ՛, նմանած, կը նմանիս, կը նմանէր, նմանի:

Որոշեցէ՛ք վերի բայերուն յայտնելու համար:



<< Ազգային գրադարան



NL0240170

# Ն Ո Ր Դ Պ Ր Ո Ց

ՆԱԽԱԿԻՐԹՈՒԹԵԱՆ ԴՍԱՐՆԹԱՅԻ

ՀԱՄԱԿԱՆԻՐՈՆ ԴՐՈՒԹԵԱՄԲ

13

1<sup>0</sup> — Դպրոցական տարին 10 ամիս ըլլալով՝ ՆՈՐ ԴՊՐՈՑԸ ալ տասը Պրակներու բաժնուած է: Մէն մի Պրակ կը պարունակէ մէկ ամսուան մէջ ուսանելի առարկաներէն ամէն այն ճիւղերը, որոնք պարտաւորիչ են Նախակրթութեան Դասընթացին համար:

2<sup>0</sup> — Իտաերու ամենդամը ճշգրտ ժԱՄԱՆԱԿԱՅՈՑՅՐ տպուած է վեցերորդ Պրակին մէջ, իսկ շարածական ԴՍԱՐՆԹԱՅԱՆԵՐը որոշուած են Խ. Պրակին կցուած յաւելուածական Թերթ:

3<sup>0</sup>. — ՆՈՐ ԴՊՐՈՑԻ պարունակող Թեան և մէկ ին վրայ մանրամասն խօսուած է ՇՐՋԱԲԵՐԱԿ ԼԵՆ ԵՄԱՆՈՒՅԱԿԻՐ անուն ժամանակոր Պրակին մէջ (որ փոփոքողներուն ձրի կը դրկուի), ինչպէս և Ա. Պրակին սկիզբը: Անոնց ընթացումը կը յանձնարարենք ամէն Աւուրցչի:

4. — ՆՈՐ ԴՊՐՈՑԸ սիմուած է Համակերպոն Դրութեան վրայ, հետեւողութեամբ Ս. աւուրցապետ Ա. Աճնեկչի համանուն գործին, որ մեծ հոշակ հանդէ է և կը գործածուի Եւրոպական առաջնակարգ դպրոցներու մէջ:

5<sup>0</sup>. — ՆՈՐ ԴՊՐՈՑԻ շնորհիւ կարելի կ'ըլլայ հաստատել կանոնաւորութիւն և միօրինակութիւն՝ բոլոր Հայ դպրոցներու մէջ ուր ըն դուռուած է:

6<sup>0</sup>. — ՆՈՐ ԴՊՐՈՑԸ ամէնէն յուսամիտ տաղանդոն է Հայ Աւուրցչիին և անոր կը ձեռնարկէ ժամանակակից կրթութեան ոգին և մտկայգործութեան գործնական եղանակները:

7<sup>0</sup>. ՆՈՐ ԴՊՐՈՑԸ կարելի է ստանալ զատ զատ Պրակներով և կամ 10 պրակը միասին կազմուած:

8<sup>0</sup>. — Աւուրցչ 10 Պրակին գինն է Պոլսոյ Պետոյ 30 դրուչ, զաւտներու համար 35 դրուչ, տրատասանութի համար 8 ֆրանք (3 1<sup>0</sup> 4<sup>0</sup> լի): Փոսթի ծախքը մեր վրայ է:

9<sup>0</sup>. Պրակները զատ զատ կը ծախուին Ծական դրուչի:

10<sup>0</sup>. Տասը ձեռք մէկէն գնողը 1 Եւր Եւէր կը ստանայ:

آستانده سرکد حیدہ حوراجیمیان خاندہ صباط فدی دودایان

Հասցէ. — ՍՊԵՂՏ ԼԵՆ. ԴԱԽԹԵԱՆ:

Խորատակնի սի խան, Սիրիսի, Կ. Պոլիս